

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Nika Lakner

PRISTUP SUVREMENOJ UMJETNOSTI U RAZREDNOJ NASTAVI

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2018.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

PRISTUP SUVREMENOJ UMJETNOSTI U RAZREDNOJ NASTAVI

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Metodika likovne kulture II

Mentor: mr.art. Jelena Kovačević, docentica

Student: Nika Lakner

Matični broj: 2656

Modul: C

Osijek
rujan, 2018.

Posebne zahvale upućujem mr.art. Jeleni Kovačević. Za nadahnuće, vodstvo i strpljenje.

Hvala kolegama i prijateljima uz koje mi je bilo pravo zadovoljstvo studirati.

Najveće hvala mojim roditeljima i obitelji, na bezuvjetnoj podršci.

SADRŽAJ

SAŽETAK	VI
SUMMARY	VI
1. UVOD	VII
2. SUVREMENA UMJETNOST	2
2.1. Obilježja i začetnici suvremene umjetnosti.....	3
2.1.1. Pop art	3
2.1.2. Fotorealizam	4
2.1.3. Minimalizam	5
2.1.4. Performans	6
2.1.5. Ulična umjetnost	8
2.1.6. Body art.....	9
2.1.7. Virtualna umjetnost.....	11
2.2. Umjetnost u doba elektroničkih medija	12
3. SUVREMENA UMJETNOST U HRVATSKOJ	13
3.1. Nova tendencija i zagrebačka scena.....	13
3.2. Radikalne šezdesete	14
3.3. Dostupnost suvremene umjetnosti u Hrvatskoj.....	16
4. VIZUALNA KULTURA.....	18
5. LIKOVNA KULTURA U RAZREDNOJ NASTAVI.....	20
5.1. Likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu	21
5.2. HNOS i likovna umjetnost.....	25
5.3. Primjena suvremene umjetnosti u nastavi.....	26
5.4. Metode poučavanja suvremene umjetnosti	27
5.4.1. Interdisciplinarnost.....	27
5.4.2. Interakcija	28
5.4.3. Interpretacija	28
5.4.4. Sinteza novih medija.....	29
5.5. Problemi u poučavanju suvremene umjetnosti	29
6. LIKOVNE PREFERENCIJE UČENIKA MLAĐEG ŠKOLSKOG UZRASTA	31
7. KOMPETENCIJE UČITELJA	32
7.1. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku.....	32
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOG RADA	35

8.1.	Cilj istraživanja i zadatci istraživanja	36
8.2.	Istraživačka pitanja i hipoteza.....	36
8.3.	Uzorak i etika istraživanja.....	36
8.4.	Instrument i postupak istraživanja	37
9.	ZAKLJUČAK.....	40
	PRILOZI	44

SAŽETAK

Umjetnost je neophodna zbog svoje emocionalne, estetske, kreativne, socijalne i intelektualne dobrobiti kojom pojedinca ohrabruje na nove načine razmišljanja i tumačenja svijeta u kojem živimo. Kao takva osnovni je dio svakog obrazovnog sustava. U praksi za umjetnost ima sve manje mjesta u školskim programima. Naglasak se stavlja na znanstvene sadržaje koji se povezuju s kognicijom, oni se mogu poučavati i provjeriti, dok je umjetnost doživljavana kao emotivna, stvar ukusa i za nju je potreban talent. Nastava likovne kulture danas ne odgovara na zahtjeve vremena u kojem živimo, a suvremena umjetnost traži primjenu drugačijih metoda poučavanja. Suvremena umjetnost veliki je kritičar modernog života i upoznavanjem učenika s pop art-om, fotorealizmom, performansima, uličnom i virtualnom umjetnosti te drugim oblicima suvremenog izražavanja umjetnost postaje interdisciplinarna, socijalna i usmjerena na probleme. Tako proširen pojam umjetnosti i nekonvencionalan način izražavanja nameće mnoga pitanja na koja učitelji nespremni na promjeneteško pronalaze odgovor.

Ključne riječi: kompetencije učitelja, likovno obrazovanje, metode poučavanja, suvremena nastava, suvremena umjetnost

SUMMARY

Art is necessary because of its emotional, aesthetic, creative, social and intellectual well-being on an individual encouraged by new ways of thinking and interpreting the world in which we live and as such is a basic part of every educational system. In practice there is less and less space for art in school programs. Emphasis is placed on scientific content that is linked to cognition, it can be taught and verified, while art is emotional, a thing of taste and requires a talent. Contemporary art education today does not match the demands of the time we live in and contemporary art requests the use of different teaching methods. Contemporary art is a great critic of modern life and by acquainting pupils with pop art, photorealism, performances, street and virtual art and other forms of contemporary expression art becomes interdisciplinary, social and focused on problems. This widespread concept of art and the unconventional way of expression poses many questions to which teachers who are not ready to embrace the changes struggle to find the answer.

Keywords: art education, contemporary art, contemporary teaching, teaching methods, teachers' competence

1. UVOD

Suvremenom likovnom umjetnosti smatraju se one likovne prakse nastale nakon 1960. godine koje ne upotrebljavaju ustaljene načine likovnog izražavanja, slikanja, crtanja ili plastičnog oblikovanja već traže mogućnost izražavanja u međusobnom miješanju likovnih područja i traženju novih i drugačijih načina izražavanja. Početci suvremene umjetnosti uveli su radikalne promjene ne samo na području umjetnosti već u cijelo građansko društvo. Nalazeći se na samom rubu društvenih granica suvremena umjetnost šokirala je javnost, kršila moralna pravila, izražavala nezadovoljstvo poslijeratnim svijetom, provocirala te izazivala proteste, promjene i revolucije. Time suvremena umjetnost prestaje biti samo stil izražavanja već preslika vremena u kojem je nastala. Uvidom u opsežnost i dubinu umjetničkih djela nastalih u ovom razdoblju postaje jasnije zašto su učenici često zbunjeni pri kontaktu sa suvremenom umjetnosti te ih takav način izražavanja odbija jer im djeluje nerazumljiv, pa čak i besmislen.

S obzirom na dostupnost i raznolikost suvremene umjetnosti u nastavi likovne kulture neophodno je razvijati vizualnu kulturu i kritičko mišljenje učenika kako bi učenici mogli samostalno procijeniti čemu treba pridati umjetničku vrijednost. Suvremena umjetnost nije plošna, ona ima slojevitost dubinu i pozadinu iza umjetničkih radova, a učenicima razredne nastave itekako su dostupne neke od razina interpretacije prikladne za njihov uzrast. Na učitelju je odgovornost da osmisli kako učenicima približiti djela suvremene umjetnosti, učiniti ih razumljivima i poticati interes prema drugačijim umjetničkim izričajima u obliku body art-a, performansa, minimalizma ili laserske tehnologije. Kada govorimo o dječjem likovnom razvoju i poticanju interesa za likovnu kulturu moramo biti posebno pažljivi prilikom uvođenja novina, ali to nas ne bi smjelo zaustaviti u osuvremenjivanju nastavnih metoda i oblika rada.

Smanjujući satnicu likovne kulture na samo jedan sat tjedno sveli smo ju na razinu na kojoj djeca skoro pa nemaju vremena ni mogućnosti za potpuni likovni izraz. Likovni sat je složen te ga je tako nemoguće izvesti u kratkom vremenu od 45 minuta tjedno. Radi toga učitelji se drže sigurnih puteva izvođenja nastave likovne kulture radije nego da proširuju sadržaje kojim bi se moglo utjecati na emocionalni razvoj i svjetonazor djece prema suvremenoj umjetnosti čime bi dobili uvid u suvremena likovna događanja i drugačije načine likovnog izražavanja, a samim time utjecali i na motivaciju učenika.

Osuvoemenjivanjem nastave likovne kulture u razrednoj nastavi morale bi se dogoditi i esencijalne promjene u samom učiteljevom poimanju likovne kulture kako bi prihvatili promjene koje bi im omogućile uspješno i kvalitetno izvođenje suvremene nastave likovne kulture.

2. SUVREMENA UMJETNOST

Povijest likovne umjetnosti kazuje nam kako je i umjetnost, baš kao i svi drugi aspekti civilizacije – jezik, tehnologija, glazba, modni izričaji, mediji, osjetljiva na promjene, utjecaje i trendove, iako je umjetnost specifična i posebna disciplina, profesija i sfera kulture s određenom autonomijom. Suvremenu umjetnost možemo pokušati definirati kao umjetnost koju stvaraju suvremeni autori, umjetnost koja se događa u trenutku kada se o njoj govori i piše, prilikom čega treba izbjegavati pojam moderne umjetnosti. Moderna umjetnost je trenutno popularna umjetnost ili umjetnost iz razdoblja moderne, a suvremena umjetnost manifestira se u raznim pokretima i stilovima među kojima su happeninzi, body art, grafiti i ulična umjetnost, holografija, fotorealizam, instalacije, land art i u najnovije vrijeme virtualna ili računalna umjetnost.

Pojam suvremene umjetnosti počeo se primjenjivati krajem 1940. u britanskoj teoriji umjetnosti („Suvremena britanska umjetnost“, Herbert Read, 1951.), a prema drugim definicijama suvremena umjetnost je umjetnost druge polovine 20. stoljeća koja se određuje kao umjetnički i kulturološki podsustav umjetnosti 20. stoljeća, a definirana je i kao završni stadij modernizma i početak postmodernizma. Suvremena umjetnost ne obuhvaća samo umjetnički stil već je ona duh vremena kroz kojeg se umjetnost izražava i određena je intelektualnom atmosferom i klimom mišljenja u vremenu u kojem nastaje. (Šuvaković, 2005) Suvremena umjetnost posebna je po ideološkoj i političkoj autonomiji i odbacivanju utilitarnih zahtjeva društva u kojem ta umjetnost nastaje. Za razliku od moderne umjetnosti, koja počiva na ideji autonomije, suvremena umjetnost nastoji realizirati bit avangardne umjetnosti prve polovice 20. stoljeća - inovativnost i eksperimentalnost.

Suvremenom umjetnosti, njezinom radikalnom i ekscenornom praksom nastoji se šokirati i provocirati publiku te izraziti društveno stanje, a kako bi izazvala reakciju javnosti suvremena umjetnost služi se raznim estetskim, moralnim i političkim ekscenima, kršenjem normi likovnog oblikovanja te moralnih nazora, isticanje tabua kulture 20. stoljeća (seksualnost, nasilje, buržoazija...), što je umjetnicima omogućavalo aktivan utjecaj na društvo. (Šuvaković, 2005) Tako je suvremena umjetnost zrelo društvo i prilika u kojima nastaje, njome se kritizira želeći izazvati promjene.

2.1. Obilježja i začetnici suvremene umjetnosti

Radikalizam suvremene umjetnosti očituje se u nepristajanju umjetnika na tradicionalnu i marginalnu umjetnost, građansku kulturu i društvo. Pojavnost, izgled, smisao i značenje njihovih umjetničkih radova provociraju i šokiraju građansko društvo 20. stoljeća. Umjetnici istražuju i eksperimentiraju te takvi umjetnički radovi nastaju izvan definiranih disciplina i žanrova umjetnosti. (Šuvaković, 2005).

Upravo ta raznolikost materijala, forme, oblika i tema predstavlja problem u pristupu suvremenoj umjetnosti. Kako i sama definicija suvremene umjetnosti nije jednoznačno određena, tako je i godina početka diskutabilna. Laički rečeno, suvremenom umjetnošću možemo smatrati umjetnička djela nakon kraja modernizma 1960-ih godina. Uvidom u neke od najpoznatijih pokreta i stilova suvremene umjetnosti stječe se dojam o njezinoj opsežnosti i raznolikosti tijekom godina.

2.1.1. Pop art

Pop art umjetnost sam je začetak suvremene umjetnosti predvođen Andyem Warholom i Royem Lichtensteinom koji su svojim djelima oblikovali masovnu kulturu. Zaosnovana je na prikazivanju, izražavanju i upotrebi simbola, vrijednosti i značenja masovnog, potrošačkog i kasno-industrijskog društva visokog modernizma. Od kraja 50-ih i ranih 60-ih pop art odnosi se na visoku umjetnost kojoj je motiv, tema i sadržaj potrošačka popularna i masovna umjetnost i kultura. Warhol je svojim radom na filmu, stvaranjem tvornica u kojima se proizvode njegova umjetnička djela i javnim ponašanjem po uzoru na filmske i rock zvijezde, pop art realizirao kao umjetnost spektakla 60-ih, a svoju urbanu, proizvodnu i medijsku poetiku izražava sljedećim stavom: „Razlog zbog kojeg radim na taj način je u tome što želim biti stroj.“ U Europi je pop art prihvaćen kao doslovno američki utjecaj, dok u jugoslavenskoj umjetnosti 60-ih godina pop art nije bio prihvaćen kao dominantan oblik izražavanja. (Šuvaković, 2005) Zahvaljujući Jeff Koonsu neo-pop art ponovno je zaživio u 1980-im.

U razrednoj nastavi kao primjer pop art-a predlažem „Zelene boce Coca Cole“ Andy Warhola iz 1962. godine kao reprodukciju na kojoj se s učenicima može obraditi problematika potrošačkog društva i masovne kulture. Reprodukcijska se može koristiti na likovnom području grafike u sklopu nastavne jedinice ritma i omjera veličina likova uz korištenje monotipije u nastavnom gradivu trećeg razreda.

Slika 1. Andy Warhol, „Green Coca Cola bottles“, https://whitney.org/uploads/image/file/695501/large_68.25_warhol.jpg, preuzeto 6.8.2018.

2.1.2. Fotorealizam

Hiperrealizam se kao pojava formulirao tijekom 60-ih i 70-ih godina. U anglosaksonskom jeziku koristi se naziv fotorealizam i veristička skulptura, dok se u Europi koristi termin hiperrealizam. Nastao je kao umjetnost realističkog prikazivanja po uzoru na fotografsko prikazivanje, a većina fotorealista koriste se fotografijom kao objektivnim polazištem i vode se problemima prijenosa fotografije u sliku, na platno – postizanje što prirodnijeg izgleda površine i iluzionističke naglašenosti trodimenzionalnosti. Predstavnici fotorealizma su Robert Bechtle i Chuck Close, dok je na prostorima bivše Jugoslavije fotorealizam prisutan u djelima Franca Mesariča i Jadranke Fatur. (Šuvaković, 2005)

Kao primjer fotorealizma u razrednoj nastavi predlažem upoznavanje s djelom Johna Baedera „Johnova zalogajnica uz Johnov Chevelle“ u 3. razredu u nastavnom području oblikovanja na plohi– slikanja u sklopu nastavne jedinice modelacije i modulacije s ključnim pojmovima tonsko i kolorističko slikanje.

Slika 2. John Baeder, „John's diner with John's Chevelle“
https://en.wikipedia.org/wiki/John_Baeder#/media/File:John%27s_Diner_by_John_Baeder.jpg,
preuzeto 6.8.2018.

2.1.3. Minimalizam

Minimalizam je nastao u SAD-u tijekom 60-ih godina i minimalnom umjetnošću nazivaju se umjetnička djela zasnovana na primarnim geometrijskim oblicima i strukturalnim rasporedima objekata u prostoru. Predstavnici minimalizma su Donald Judd, Sol LeWitt i Dan Flavin te su njihovi radovi izvan specijaliziranih kategorija slikarstva i skulpture u koje se visoka umjetnost mora klasificirati. Minimalna umjetnost i pop art nastali su u istom vremenu, a oba pokreta izražavaju duh kasnog modernizma u kojem se razaraju granice između visoke i masovne kulture. (Šuvaković, 2005)

Minimalistička djela i svjetlosne instalacije Dana Flavina¹ u učenicima razredne nastave mogla bi probuditi znatiželju i kroz boje, lasere i simbole predstaviti jednostavnost minimalizma na zanimljiv i neobičan način. Već u drugom razredu učenici se tijekom obrade nastavnog područja oblikovanja na plohi – slikanja susreću s pojmom

¹Dan Flavin, https://www.artsy.net/artist/dan-flavin?page=1&sort=-partner_updated_at, preuzeto 1.8.2018.

boja, čistoća boje te jarkim i zagasitim bojama, a Flavinovi radovi vrlo lako mogu poslužiti kao reprodukcija u motivacijskom dijelu sata.

Slika 3. Dan Flavin, „Untitled (to Barnett Newman) two“, <https://www.artsy.net/artwork/dan-flavin-untitled-to-barnett-newman-two>, preuzeto 6.8.2018.

2.1.4. Performans

Performans je uveden ranih 70-ih i označava složene, unaprijed pripremljene događaje koje ostvaruje umjetnik pred publikom. Takvi događaji mogu biti u rasponu od futurističkih festivala, dadaističkog kabarea, konstruktivističkih parakazališnih eksperimenata i nadrealističkih seansi ili rituala, preko happeninga neodade i Fluksusa, akcija, body arta do eksperimentalne glazbe. Iz rada umjetnika američkog performansa nastaje neodada i Fluksus. Njih karakterizira umjetnički aktivizam i direktno djelovanje u spajanju života i umjetnosti. Performans karakterističan za neodadu i fluksus je happening - interaktivni, multimedijalni, intermedijalni i mixed media umjetnički rad koji prethodi zamislama body art-a, a takav oblik umjetnosti briše granicu između slikarskog, kiparskog i teatarskog čina kroz spajanje života i umjetnosti na simboličkim mjestima potrošačkog

društva kao što su autoput, otpad i garaža. (Šuvaković, 2005) Poznate performanse izvodile su umjetnice Marina Abramović i Yoko Ono. Kao ekstremni primjer performansa navodim kasnije spomenutog člana skupine Crveni peristol Tomo Čaleta koji je 1972. počinio samoubojstvo tijekom performansa skočivši sa zgrade u Splitu držeći u rukama natpis „Ja sam umjetnik“.

Kako performans u sebi često sadrži prizvuk anarhizma treba biti oprezan prilikom odabira primjera u nastavi i prije predstavljanja performansa ispitati njegovu didaktičnost. Kao performans primjeren za prikazivanje u razredu navodim happening „Dvorište“ Allana Kaprowa² prikladan za razvijanje kritičkog mišljenja među učenicima. Njegov happening može biti upotrebljen kao reprodukcija u nastavnom području primijenjenog oblikovanja – dizajna u 4. razredu u nastavnoj temi površine kao izrada scenografija i upotrebu različitih materijala.

Slika 4. Allan Kaprow, „Yard“, <https://dg19s6hpb6ufoh.cloudfront.net/pictures/612558072/large/photo.jpeg?1424884110>, preuzeto 6.8.2018.

²Allan Kaprow, http://allankaprow.com/about_reinvetion.html, preuzeto 1.8.2018.

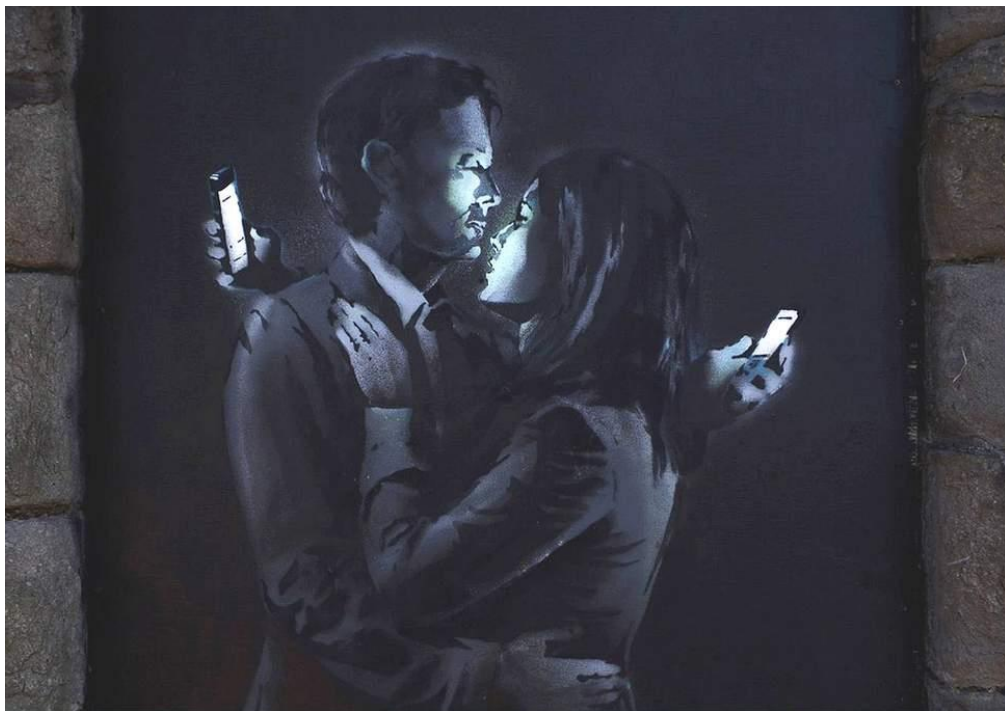
2.1.5. Ulična umjetnost

Najpoznatiji primjeri ulične umjetnosti su grafiti – slike, crtaži ili tekstualni zapisi na zidu u javnim prostorima, na ulici, u podzemnoj željeznici, toaletu. Grafit je neumjetnički proizvod nastao kao oblik komunikacije pojedinca ili skupine sa širom kulturom najčešće potaknut društvenim protestom u želji za izazivanjem provokacija. Grafitima su se tijekom 20. stoljeća bavili umjetnici koji su tragali za primitivnim i nagonским izražavanjem, a među najpoznatijima je bio i sam Pablo Picasso. Uvođenjem ulične popularne umjetnosti grafiti počinju predstavljati umjetnost protesta, rokersku ekscentričnost i seksualno oslobađanje. (Šuvaković, 2005: 248-249)

Među brojnim uličnim umjetnicima današnjice ipak je jedno ime postalo sinonim za grafite. Naravno, Banksy. Poznati umjetnik nepoznatog identiteta poznat po svojim satiričnim i duhovitim grafitima kojima iskazuje nezadovoljstvo kapitalizmom i općenito globalnom politikom. Nakon službene izložbe 2006. održane u Los Angelesu pod nazivom „Barely legal“ street art je došao u centar pozornosti, a cijene radova poznatih uličnih umjetnika rekordno su narasle. Banksy je postao svjetski poznati ulični umjetnik, a njegovi radovi, u početku okarakterizirani kao vandalizam transformirali su se i postali prihvaćeni kao prava umjetnost³.

Njegova umjetnost obiluje problematikom suvremenog društva koja mora imati mjesto za raspravu u nastavi, a kao jedno od takvih djela navodim „Mobilne ljubavnike“ čiji je motiv veoma blizak učenicima. Ovo djelo može se koristiti već u 1. razredu kao reprodukcija na likovnom području slikarstva u sklopu nastavne jedinice boja i tonova boja, odnosno na miješanju boja.

³Banksy – Najpoznatiji nepoznati umjetnik, <http://mixmagadria.com/feature/banksy-najpoznatiji-nepoznati-umjetnik>, preuzeto 12.5.2018.

Slika 5. Banksy, „Mobile lovers“, <https://static.independent.co.uk/s3fs-public/thumbnails/image/2014/04/14/15/banksyb2f.JPG?w968h681>, preuzeto 6.8.2018.

2.1.6. Body art

Body art čine radovi umjetnika koji svoje tijelo ili tijelo druge osobe izravno upotrebljavaju kao objekt umjetničkog rada. Tako u biološkom, fiziološkom, psihološkom i socijalnom smislu ljudsko tijelo postaje sredstvo, materijal i nositelj umjetnost. Body art nastao je krajem 1960-ih, a svoje korijene vuče u eksperimentima s vlastitim tijelom Marcela Duchampa (radovi *Tonsure*, 1919. i *Rose Selavy*⁴, 1920.-1921.) Tijelo kao mjesto uvjetuje rad na tijelu, na njemu se izvodi radnja, ono je podloga, ono se deformira ili povređuje. Tijelo je činjenica i pristupa mu se kao oruđu ili mjestu. Dennis Oppenheim je povećane snimke otisaka desnog palca izveo kao makro crtež na tlu parka (spajajući body art i land art), češki body art umjetnici skupljali su prašinu s pločnika rukom i nanosili si bol kako bi prikazali svijet socijalističkog čovjeka, a Gina Pane je žiletom povlačila linije po svojem dlanu kako bi oslobodila potisnutu seksualnu energiju. Marina Abramović, poznata po svojim performansima, je od 1973. do 1975. izvela seriju radova pod nazivom „Ritam 10“ u kojima je ispitivala fizičke mogućnosti svojeg tijela. U radu „Ritam 10“ brzo je zabadala nož između prstiju lijeve ruke i svaki put kada bi se porezala uzimala je drugi nož. U radu „Ritam 0“ postavila je na stol razne predmete – nož, lanac,

⁴Meet Rose Selavy, <http://www.anothermag.com/art-photography/8084/meet-rose-selavy-marcel-duchamp-s-female-alter-ego>, preuzeto 8.7.2018.

žilet i ružu. Sjedila je na stolcu kraj tog stola, a publika je pratećim tekstom bila pozvana da predmete sa stola upotrijebi na njoj. Akcija je trajala 6 sati. U suradnji s njemačkim umjetnikom Ulayem izvela je rad „Relacije u prostoru“ u kojem su se jedan sat sudarali nagim tijelima. (Šuvaković, 2005: 118-119) Ove umjetnice primjer su feminističke umjetnosti koje su izlagale ekscesnu, provokativnu i erotiziranu umjetnost oslobađanja i emancipacije ženskog spola. Jedno od najpoznatijih feminističkih djela prikazan u performansu je djelo Carrie Mae „Ogledalce, Ogledalce“ (1987.-1988.) u kojem mlada djevojka crne boje kože upita ogledalo: „Ogledalce, ogledalce, tko je najljepši na svijetu?“ Ogledalo odgovara: „Snjeguljica, ti crna kučko, i ne zaboravi to!!“ (Šuvaković, 2005: 204-206)

Učenike razredne nastave ipak treba upoznavati s primjerenijim body art izražajem koji će njima biti zanimljiv pa navodim djelo „Privremeno tijelo“ hrvatske umjetnice Božene Končić Badurina⁵. Ovakve reprodukcije primjerene su već i za 1. razred na području prostornog oblikovanja – modeliranja i građenja na nastavnu temu površina – plastičke teksture različitih površina.

⁵Privremeno tijelo, <http://stari.kontejner.org/temporary-body>, preuzeto 16.8.2018.

Slika 6. Božena Končić Badurina, „Privremeno tijelo“, <http://stari.kontejner.org/images/orig/badurina.jpg>, preuzeto 16.8.2018.

2.1.7. Virtualna umjetnost

Virtualna ili digitalna umjetnost ostvarena je digitalnom obradom podataka. Svoj rast doživljava proporcionalno s razvojem tehnologije, a obuhvaća računalnu umjetnost, kibernetičku umjetnost, cyber umjetnost, umjetnost računalne multimedije i digitalizaciju tradicionalne umjetnosti. Virtualna umjetnost nastaje povezivanjem i integriranjem čovjeka i stroja u stvaralačkom procesu, a stvaranje umjetnosti pomoću računala započeto je početkom 60-ih godina vođeno stavom da razvoj umjetnosti vodi prema integraciji znanstvenih i tehničkih dostignuća. Računalna umjetnost je umjetnost visokourbaniziranih, industrijskih i informacijskih društava. U najnovije doba spominje se i pojam internet umjetnosti, a odnosi se na umjetnička djela konstruirana i prikazana unutar virtualnog svijeta. Novim medijima pomiču se granice umjetnosti pa tako danas

postoji i internet teatar te cyberperformance. Uvođenjem računala u svakodnevnicu postao je elementom postmodernog okruženja, a djela računalne umjetnosti, bez obzira na pojedinačna značenja, simboli su virtualne realnosti. (Šuvaković, 2005)

Virtualna umjetnost često u cyber svijetu izgubi svog autora, a kao bogatu bazu virtualne umjetnosti navodim web stranice www.enhance.net i www.deviantart.com. Kako ovaj oblik umjetnosti postaje najrasprostranjeniji oblik umjetničkog izražavanja teško je izdvojiti jednog umjetnika kao primjer. Kao jedan od brojnih virtualnih projekata navodim „Arhiv snova“ hrvatske multimedijalne umjetnice Kate Mijatović u kojem poziva ljude diljem svijeta da upišu svoje snove u arhiv snova⁶. Izbor predstavnika virtualne umjetnosti u razrednoj nastavi je subjektivan i ovisi o individualnim preferencijama učitelja.

2.2.Umjetnost u doba elektroničkih medija

Umjetnost se uvijek kreće zajedno s vremenom u kojem nastaje i trpi iste posljedice. Strogo govoreći, ne postoji nešto kao „bezvremenska umjetnost“ i svaki umjetnik koji odbija prihvatiti tu činjenicu izlaže se umjetničkom pobačaju. Tako se na umjetničkoj sceni u zadnjem desetljeću prije novog milenijuma ne ističe dominantna ličnost usporediva s Pollockom⁷ ili Baconom⁸, a pogotovo ne s Picassom. Počeo se preispitivati značaj umjetnosti u sve kompleksnijoj stvarnosti, a zabrinutost je bila prisutna ne samo u zemljama Zapada, već i u Istočnoj Europi, Južnoj Americi i Kini – zemljama koje su tek dobile priliku za javni izražaj. (Fricke i sur., 2000: 390) Malo po malo se avangardni pokret u 20. stoljeću odmicao od slikarstva kako bi se susreo s izazovima stvarnosti. Današnji umjetnici nalaze se na raskrižju između tradicionalnih načina izražavanja i medija, a mnogi profitiraju iz činjenice da je umjetnost dostupna na CD-ROM-ovima i online drastično mijenjajući odnos ljudi i umjetnosti. Umjetnici traže nove načine izražavanja putem tehnologije i stvaranja u digitalnom svijetu, ponekad dovodeći u pitanje estetske standarde i odgovore na esencijalna pitanja o ljudskoj postojanosti koje bi umjetnost trebala ispitivati. (Fricke i sur., 2000: 616-619)

⁶Dream archive, <http://arhivsnova.hr/project>, preuzeto 16.8.2018.

⁷ Jackson Pollock, američki umjetnik i predstavnik apstraktnog ekspresionizma poznat po dripping tehnici i action paintingu

⁸ Francis Bacon, najslavniji engleski slikar 20. stoljeća povezan s ekspresionističkom tradicijom i najvažniji slikar „uznemirujućih ljudskih figura 1950-ih godina“ – izolirane muške glave, vrišteće pape te prizori raspeća prijatelja i poznanika

3. SUVREMENA UMJETNOST U HRVATSKOJ

Godine koje su slijedile nakon Drugog svjetskog rata bile su za Hrvatsku, tada u sklopu Jugoslavije, u znaku obnove i izgradnje ratom porušene zemlje. Početke suvremene umjetnosti u Hrvatskoj možemo gledati kao zajedničku povijesnu evoluciju od socijalističkog realizma do modernizma i postmodernizma. Hrvatsku, srpsku i slovensku kulturu obilježava tendencija suradnje i zajedničkog izlaganja, a hrvatska se kultura od ostalih razlikovala postojanjem naive, umjerenog i visokog modernizma, neoavangarde, postavangarde i postmoderne, a značajan je i razvoj apstraktne umjetnosti. Početkom 1950-ih Hrvatska je napravila politički otklon od Sovjetskog saveza i počela se otvarati prema zapadnom svijetu. (Kolešnik i Prelog, 2012: 289)

Novi jezik likovne umjetnosti karakterizirat će dva različita pristupa umjetnosti: jedan s naglasakom na subjektivnost, individualnost i upotrebu (land art, body art, earth works, arte povera⁹) i drugi pristup koji je blizak konceptualnoj umjetnosti, a njegove karakteristike su objektivnost te kritika kulturnog društva. Kroz umjetničku scenu strogo se osuđivalo i kritiziralo stanje u državi te se na nemilitarni način pokušavalo izazvati promjene.

3.1.Nova tendencija i zagrebačka scena

Dominacija socijalističkog realizma okončana je pojavom skupine EXAT 51¹⁰ koja uvelike doprinosu formiranju stava o dizajnu kao nužnosti suvremene proizvodnje. Informacije o zbivanjima na svjetskoj umjetničkoj sceni u ono su vrijeme bile dostupne vrlo malom broju hrvatskih umjetnika, a upravo su one bile jedna od pretpostavki za uspješniji angažman i djelovanje na domaćoj sceni. (Kolešnik i Prelog, 2012: 294-296). Nakon djelovanja u EXAT-u, Ivan Picelj postao je jednim od utemeljitelja međunarodnog pokreta Nove tendencije (1961.-1973.) koji je Europu doveo u Hrvatsku, a Hrvatskoj otvorio vrata Europe i svijeta. Ona ukazuje na simptome novog načina umjetničkog ponašanja koji su se skoro istodobno pojavili u raznim kulturnim središtima širom zapadne Europe s naglaskom na ubrzanu industrijalizaciju koja omogućava opći napredak zahvaljujući razvoju tehnike, tehnologije i znanosti te je takav modernizam nosio sve značajke neo-avangardnog pokreta.

⁹tal. *siromašna umjetnost*

¹⁰ Djelovanje otprilike između 1950. i 1956., a skupini su pripadali Bernardo Bernardi, Zdravko Bregovac, Vlado Kristl, Ivan Picelj, Zvonimir Radić, Božidar Rašica, Vjenceslav Richter, Aleksadar Srnec i Vladimir Zarahović

Zagrebački neo-avangardni pokret imao je sve odlike međunarodne neo-avangarde i nije slučajno što se ovaj pokret okupio u Zagrebu, kao europskom gradu politički otvorenom Istoku i Zapadu. No, već od sredine 50-ih, s otvorenjem Galerije suvremene umjetnosti (1955.) hrvatska umjetnička scena sve je više hvatala korak s europskim aktualnim zbivanjima, a na prijelazu u šezdesete zagrebačka scena je postala i središte promicanja. Ta nova svijest o modernosti ostala je razapeta između radikalne estetske autonomije i visokog modernizma i pritiska unutar dominantne umjetničke klime. Prva izložba Novih tendencija održana 1961. u Gradskoj galeriji suvremene umjetnosti jasno je prikazala zajedničku svijest o težnji ka novoj dimenziji umjetničkog djelovanja, a sudionike je povezala zajednička vizija nove umjetnosti (Kolešnik i Prelog, 2012: 344-353)

Osim Novih tendencija, u Zagrebu do 1966. djeluje i umjetnička grupa Gorgona, razvijajući potpuno drugačiji jezik likovne umjetnosti – apsurd, ironiju, nihilizam, tjeskobu i užas čovjeka koji spoznaju svoju osamljenost i odbačenost. Iako je Gorgona mogla izvršiti značajan utjecaj na novu umjetničku praksu, njihovi umjetnički postupci afirmirat će se tek desetljeće poslije¹¹. Zagrebačka scena 1960-ih nije bila marginalna priča velike europske scene – taj duh otvorenosti Zagreba između dva svijeta – Istoka i Zapada, bio je atipični fenomen u lokalnim kulturnim prilikama povezan s pojedinačnim i grupnim inicijativama u odnosu prema aktualnim problemskim stavovima na međunarodnoj sceni. (Kolešnik i Prelog, 2012)

3.2.Radikalne šezdesete

Pojavu konceptualne, procesualne i post-objektne umjetnosti u Hrvatskoj skoro je nemoguće razmatrati izvan konteksta društvenih događanja 60-ih godina kada započinju posebni kulturalni i politički interesi mlađih generacija. Krajem 60-ih ta će sveopća „žudnja za slobodom“ prerasti u globalan, javan i radikalan otpor svim oblicima društvene diskriminacije i poslijeratnom društvu. 1968. godina bila je vrhunac radikalnih političkih i socioekonomskih promjena. Radikalizam tih zahvata i njihove duboke posljedice učinit će 1960-te godine posebno dramatičnim i prijelomnim trenutkom u povijesti bivše države. (Kolešnik i Prelog, 2012: 378,379)

¹¹Nova umjetnička praksa 1966.-1978., www.msu.hr/files/15845/Nova%20umjetnička%20praksa_1966-1978.pdf, Galerija umjetnina Split – Julije Knifer i Grupa Gorgona, <https://www.galum.hr/izlozbe/izlozba/1414/>, preuzeto 9.8.2018.

Ograničavanje slobode govora, pisanja i mišljenja u tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji prelazilo je i na umjetničku sferu čime se režimom zaustavljala kreativnost pojedinaca. Tako je nastala skupina Crveni peristil - aktivistička skupina umjetnika osnovana u Splitu 1966. i jedna od najpoznatijih skupina 1960-ih godina u Hrvatskoj. Skupina je dobila naziv po urbanoj intervenciji koju su izveli u noći 10. siječnja 1968., a zasnivala se na bojenju peristila unutar Dioklecijanove palače u crveno. Poznati članovi skupine su Pavao Dulčić, Toma Čaleta, Slaven Sumić, Nenad Đapić, Radovan Kogej, Srđan Blažević i Vladimir Dodig Trokut, tada splitski studenti umjetnosti. Ovaj performans izazvao je šok i skandal u tadašnjoj javnosti. Prodrmao je čitavu državu te će kasnije biti prepoznat kao prva umjetnička intervencija na ovim područjima. Cijeli događaj je dugo vremena bio poznat kao čin vandalizma i uništavanja kulturne baštine, međutim brojni umjetnici su ubrzo prepoznali vrijednost ove intervencije. I danas se postavljaju pitanja o sredstvu i cilju, no ono što je sasvim sigurno je da je Crveni peristil svojim razmjerima probudio ljude i unio nemir. Umjetnost je oslikavala svijest društva, postavljala pitanja, tražila odgovore i vodila revoluciju.

Kraj 1960-ih godina poznat je po studentskim prosvjedima diljem zemalja, a prosvjedi u Jugoslaviji potpuno su eskalirali 1971. godine kada su vlasti morale primijeniti represivne metode zaustavljanja prosvjeda¹². Jugoslavenska intelektualna elita nije prihvatila namijenjenu ulogu pasivnog promatrača otvoreno se postavljajući kao opozicija vladajućem režimu. (Kolešnik i Prelog, 2012: 385) Među najpoznatijim umjetničkim skupinama koje su djelovale jugoslavenskom scenom djeluju izdvajaju se skupine OHO, Kod, Tok, Bosch + Bosch i Grupa šestorice autora. 1968. označila je kraj eksperimentalnog, modernog i socijalnog projekta, a uslijedio je konzervativni protuudar – zaustavljen je proces liberalizacije i sljedećih nekoliko godina kultura i prosvjeta bit će pod posebnim oblikom političkog nadzora. Jedini dio likovne scene koji će mu uspjeti donekle izmaknuti je područje omladinske subkulture.

Imenovanjem Želimira Košćevića za kustosa Galerije studentskog centra i zahvaljujući njegovim izravnim osobnim kontaktima s inozemnim kolegama i umjetnicima GSC se otvara i drugim oblicima umjetnosti – od SF-a, stripa do rock glazbe te će kroz sljedećih nekoliko godina prerasti u središnje i kultno mjesto omladinskog pokreta. (Kolešnik i Prelog, 2012)

¹²Upoznaj djelo: Crveni peristil, <http://www.ziher.hr/upoznaj-djelo-crveni-peristil/>, preuzeto 12.5.2018.

3.3.Dostupnost suvremene umjetnosti u Hrvatskoj

Najveća zbirka suvremene umjetnosti u Hrvatskoj dostupna je u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu. Muzej je utemeljen 21. prosinca 1954. u poslijeratnom društvu i vremenu velike političke i socijalne nestabilnosti te je tako muzejska ustanova odmah započela djelovati po potrebama tog vremena. Najveći dio zbirke Muzeja suvremene umjetnosti sastoji se od djela hrvatskih i inozemnih autora nastalih nakon 1950. godine, a brojna djela iz fundusa pripadaju spomenutom međunarodnom pokretu Nove tendencije, osnovanog 1961. u današnjem Muzeju suvremene umjetnosti, potvrđujući Zagreb kao jedno od najzanimljivijih europskih središta umjetnosti toga vremena. Zbog skromnih prostornih uvjeta u kojima je bio smješten, Muzej nikada nije imao stalni postav, ali nakon što je krajem 2009. svečano otvorena nova zgrada MSU danas je oko 5000 radova moderne i suvremene umjetnosti dostupni širokoj javnosti¹³.

U gradu Osijeku izložbe suvremene umjetnosti dostupne su u Muzeju likovnih umjetnosti, a zastupljen je najširi raspor radova osječkih umjetnika. U zbirci se nalaze i minimalistički crteži Julija Knifera, serigrafija Ante Kuduza, konstruktivistička grafika Ivana Picelja iz razdoblja Novih tendencija, Vaniština minimalistička slika Crna crta na srebrnoj pozadini s početka 1960-ih godina¹⁴. MLU otvoren je za rad s djecom u obliku raznih radionica pod vodstvom muzejskog pedagoga te za održavanje izvanučioničke nastave likovne kulture u prostorijama Muzeja. Suvremena umjetnička djela izlažu se i u Galeriji Waldinger te Kazamatu. Osim u navedenim prostorima, gdje djeluju profesionalni umjetnici i kustosi, razni radovi izlažu se i u prostorijama Gradske i sveučilišne knjižnice te u prostorima trgovačkih i poslovnih centara, ali njihova didaktička i umjetnička vrijednost je upitna. Programi i izložbe su vrlo raznoliki, a uključuju novo-medijske umjetničke projekte, predavanja, rasprave, prezentacije, projekcije i performanse. Na osječkoj likovnoj sceni djeluje i umjetnička organizacija POPUP utemeljena na ideji alternativne izlagačke platforme želeći kulturno oživjeti neiskorištene prostore u centru grada. Takav način umjetničkih akcija omogućava im mimoilaženje galerijskih i muzejskih obrazaca, a objedinjuje struke iz područja suvremene umjetnosti i interdisciplinarnih srodnih područja¹⁵. Ta neovisnost o institucijama čini izložbe rizične čime je naglasak na eksperimentu i istraživanju.

¹³Povijest Muzeja suvremene umjetnosti, <http://www.msu.hr/?/hr/65/>, preuzeto 13.5.2018.

¹⁴Muzej likovnih umjetnosti – O muzeju, <http://hvm.mdc.hr/galerija-likovnih-umjetnosti--osijek,520%3AOSK/hr/info/>, preuzeto 13.5.2018.

¹⁵Što je POPUP?, <http://popup.hr/index.php/popup>, preuzeto 22.5.2018.

Također se na ovim prostorima održavaju razna događanja i izložbe prilagođene djeci čime se želi potaknuti zanimanje za suvremenu umjetnost i razvijati vizualnu kulturu.

4. VIZUALNA KULTURA

Vizualna kultura kao područje istraživanja obuhvaća mnoge znanosti kao što su povijest umjetnosti, filozofija, antropologija i sociologija te potiče upotrebu raznih medija - masovnih, elektronskih, tiskovina, reklama, grafičkih i web dizajnova, stripova pa čak i video igara. Ona je multidisciplinarna pa se tako u teoriji razlikuje i nekoliko pristupa vizualnoj kulturi. Definira se kao obrazovna i odgojna djelatnost njegovanja, očuvanja i razvijanja sposobnosti i moći vizualnog opažanja. Postala je element masovne, medijske i popularne kulture poslije 1960-ih godina ulaskom u sve aspekte javnog i privatnog ponašanja. Kao disciplina antropoloških studija bavi se univerzalnim problemima vizualnosti u ljudskom rodu, a kako bi se došlo do valjanih rješenja povezuje se teorija umjetnosti (likovnih umjetnosti, filma, fotografije, videa, računalne multimedije, teatra, dizajna i arhitekture) sa specijalističkim znanostima koje proučavaju vizualne pojavnosti (psihologija opažanja, sociologija kulture, politologija, psihoanaliza, politička teorija). (Šuvaković, 2005: 663-664) U školama vizualna kultura pripada u područje nastave likovne i medijske kulture, zauzimajući samo veoma mali dio u obrazovnom sustavu, dok u suvremenom svijetu postajemo okruženi vizualnim stimulansima.

4.1. Slikovni obrat

Posljednja dva desetljeća svjedoče o naglom porastu akademskog zanimanja za sve vizualne fenomene, uključujući one strogo vizualne – od slike i filma do eksperimentalnog videa i multimedijalnih instalacija. Vizualni studiji i znanost o slici predstavljaju obrat u shvaćanju slike, umjetnosti i kulture. Umjesto tradicionalnog pristupa umjetničkom djelu i otkrivanja značenja poruke tog djela, naglasak se stavlja na oslobođenje slike od jezika. Ako je slikovni obrat nastupio s povijesnom avangardom 20. stoljeća uvođenjem novih medija poput fotografije i filma u svijet umjetnosti, to je nužno moralo imati za posljedicu i promjenu u estetskom sudu o samom djelu. To bi označavalo i način mišljenja o umjetnosti uopće. Među brojnim teoretičarima te paradigme posebno mjesto pripada W.J.T. Mitchellu koji je stvorio pretpostavke za slikovni obrat – slika se nakon duge dominacije teksta i govora odsada razmatra kao autonomno polje značenja te one imaju vlastitu vizualnu logiku. (Paić, 2013) Zapitamo li se zašto se slikovni obrat događa baš sada, za vrijeme onog što se često naziva postmodernim dobom, naletjet ćemo na paradoks. S jedne strane doba videa i kibernetičke tehnologije i elektronične reprodukcije razvilo je nove oblike vizualnog simuliranja, a s druge strane, strah od slike star je koliko i sama tvorba slike. Fantazija o

slikovnom obratu, o kulturi kojom u potpunosti dominiraju slike, sada je postala realna tehnološka mogućnost na globalnoj razini. Slikovni obrat je spoznaja da promatranje može predstavljati problem dubok koliko i razni oblici čitanja, dešifriranja i dekodiranja i da doživljaj vizualnog možda ne mogu biti u potpunosti objašnjeni preko jezičnog znaka. (Mitchell, 2004: 122)

5. LIKOVNA KULTURA U RAZREDNOJ NASTAVI

Likovno stvaralaštvo oduvijek je sastavni dio ljudskog života potaknuto različitim motivima – onim religijskim, osobnim, praktičnim, estetskim. S kojeg god stajališta promatrano bavljenje likovnim izražavanjem ima pozitivan utjecaj na dobrobit čovjeka pa tako i na učenike i predškolsku djecu. Crtanjem, rezanjem, modeliranjem i slikanjem intenzivno se utječe na sinaptičke veze, razvoj kreativnog mišljenja, fine motorike, koordinacije i adaptacije oka. Djeca se tako uče promatrati, analizirati, opisivati i interpretirati. Kroz vizualno stvaralaštvo izražavaju svoje misli i osjećaje, a te naučene vještine koriste i u drugim područjima života. Psiholozi u području kognitivne i razvojne psihologije od J. Piageta do H. Gardnera podržavaju tvrdnju da je osjetilni sustav na kojem se bazira umjetnost primarni izvor našeg kognitivnog života. (Turković, 2008)

U tu svrhu nužno je integrirati umjetnost kroz sve predmete. Mnoštvo tema iz likovne umjetnosti povezano je s matematičkim konceptima, a likovni rad katkad može pomoći u razumjevanju pročitane teksta te pomoći i učenju stranih jezika. U daljnjem radu prikazana je veza umjetničkog djela s književnim tekstovima. Većom integracijom sadržaja vizualnih umjetnosti pomoći ćemo djeci prosječne inteligencije i bez teškoća u učenju koja imaju lošija postignuća u matematici i jeziku. Oni samo trebaju vidjeti i učiniti da bi naučili čime se aktiviraju vizualne i taktilne mogućnosti učenja. Kroz nastavu vizualne umjetnosti oni dobivaju mogućnost da osvijeste posjedovanje drugačijeg vida inteligencije. Djeca koja imaju priliku likovnog izražavanja mogu razviti prednosti koje mogu trajati čitav život – osim poboljšanja učenja, značajna je i psihološka dobrobit. Djeca kroz likovni rad uglavnom dobivaju pozitivnu potvrdu o vlastitom postignuću čime postaju samopouzdanija, motiviranija i spremnija učiti. Učenici kroz likovno izražavanje mogu razvijati i socijalne vještine – izražavati svoje namjere, dati i primiti konstruktivnu kritiku, aktivno slušati tuđe ideje, razvijati toleranciju i društveno prihvaćanje.

Osim odgojno-obrazovnih vrijednosti likovnih aktivnosti, možda se najveći naglasak stavlja na terapijske vrijednosti. Djeca s teškoćama uključena u likovno-umjetničke programe bolje su radila u skupinama, češće završavala zadane zadatke, pokazala bolje stavove prema školi te manje kršila pravila ponašanja. Kroz likovno izražavanje, igru i pozitivne emocije djeca naprave odmak od zdravstvenog problema i razvijaju živčani sustav, estetske i kreativne sposobnosti. Učitelj likovne kulture kroz vizualnu, likovnu komunikaciju s učenikom može identificirati sretno i zadovoljno dijete, no još značajnije – prepoznati nesretno, zanemarivano i zlostavljano dijete.

Vizualna umjetnost je jedan od najboljih načina za razvoj i učenje vještina gledanja i doživljavanja zadovoljstva na temelju gledanja te potiče koncentraciju i doživljaj zanesenosti – osjećaj ugone nastao kao rezultat usmjeravanja pažnje i duboke uključenosti u zadatak s jasnim ciljevima i rezultatima pri čemu nestaju svakodnevne frustracije i brige. To znatno pridonosi razvoju kreativnosti. Imajući na umu da svakodnevna škola nema puno utjecaja na život kreativnih pojedinaca, u obrazovanje bi bilo dobro unijeti što više moguće iskustava zanesenosti. Upravo radi razvoja imaginativnih i kreativnih sposobnosti koje se mogu prenijeti na sva ostala područja čovjekova djelovanja, još 40-ih godina 20. stoljeća javlja se koncept obrazovanja putem umjetnosti čiji zastupnici smatraju da umjetničko obrazovanje treba imati središnju ulogu u obrazovnom sustavu.

U hrvatskom obrazovnom sustavu, na žalost, još nije prepoznata vrijednost umjetničkog obrazovanja kao sredstva za učenje drugih školskih predmeta. Likovni odgoj i obrazovanje nema status ključnog predmeta u osnovnom, pa čak i srednjem obrazovanju, a nasuprot čemu stoji činjenica da je malo predmeta u školi koji pružaju djetetu toliko stvaralačkih mogućnosti. Od 1996. likovno obrazovanje reducirano je u obveznom obrazovanju s dva na jedan sat tjedno. Smanjujući satnicu likovne kulture na samo jedan sat tjedno sveli smo ju na razinu na kojoj djeca skoro pa nemaju vremena ni mogućnosti za potpuni likovni izraz. Likovni sat je slojevit te ga je tako nemoguće izvesti u kratkom vremenu od 45 minuta tjedno. Suradnja škole, muzeja i galerija nije na zadovoljavajućoj razini, iako je propisana Nacionalnim kurikulumom (2010.) Kako bismo unaprijedili hrvatski obrazovni sustav nužno je slijediti saznanja o dobrobitima likovnog stvaralaštva koja vode boljem, ispunjenijem i svrsihodnijem životu. (Šarančić, 2013)

5.1.Likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu

Umjetničko obrazovanje pridonosi emocionalnom, estetskom, kreativnom, osobnom i socijalnom razvoju, a nacionalne obrazovne politike u Europi rijetko kad ističu važnost onih aktivnosti u školi koje se zasnivaju na emocijama. Umjetnost se smatra kao sredstvo promoviranja kreativnosti kod djece i kao glavno područje kreativnog djelovanja uopće. Kreativnost, sloboda izražavanja, spontanost i inovativnost bi trebale biti jednako povezane i s drugim područjima. Prednost umjetničkih predmeta je što oslobađaju individualnu imaginaciju kako bi ona mogla prerasti u umjetničku ekspresiju, a kreativnost u obrazovanju podrazumijeva nesputavanje djece, oslobađanje od nepotrebnih pravila. Takva sloboda i dalje nije dopuštena u nastavi jezika, matematike ili prirodoslovlja.

Kreativnosti se kao sposobnosti koju razvija umjetnost počinje pridavati veća pozornost u Europi krajem prošlog stoljeća. 1995. Povjerenstvo za kulturu Vijeća Europe osnovalo je projekt pod nazivom „Kultura, kreativnost i mladi“. Ova promjena obrazovne politike potaknuta je razvojem industrije i tržišta. Ključna tema u društvenom razvoju postaje pitanje nacionalnih resursa – talentirani i mladi ljudi. Tako umjetnost u školama treba razvijati specifične radne sposobnosti bitne za ekonomiju. Danas se u Europi u području umjetničkog obrazovanja najčešće koriste dva termina – „obrazovanje za umjetnost“ i „obrazovanje putem umjetnosti“. Prvi termin podrazumijeva umjetničku osjetljivost i poštivanje estetskih vrijednosti, a obrazovanjem putem umjetnosti obogaćuje se znanje, jača osobno mišljenje, stječu se moralni kriteriji, imaginacija i kreativne sposobnosti. Za koncept obrazovanja putem umjetnosti zaslužan je Herbert Read koji je objavio knjigu „Education through Art“ (1943.) u kojem je iznio revolucionarnu ideju i središnju ulogu umjetničkom obrazovanju u obrazovnom sustavu. Read tvrdi da kada su sve kreativne sposobnosti oslobođene na jednom području, one će se prenijeti na sva područja ljudskog djelovanja. Potaknuti ovom mišlju 1954. formaliziran je pokret pod pokroviteljstvom UNESCO-a pod nazivom „International Society for Education through Art“. Između ova dva modela umjetničkog obrazovanja još uvijek se postavljaju pitanja poučava li se umjetnost u školama samo radi estetskog užitka i poznavanja umjetničkih djela ili umjetnost treba promatrati kao sredstvo za efikasnije učenje i osobnu dobrobit. UNESCO u dokumentu „Smjernice za umjetničko obrazovanje“ 2006. zagovara pravo svih na obrazovanje, razvitak individualnih sposobnosti, poboljšanje kvalitete obrazovanja i promicanje kulturne raznolikosti. Kao ključne sposobnosti koje razvija likovno obrazovanje navodi intelektualne spoznaje, vizualnu pismenost, emocionalnu inteligenciju, kreativnost, kritičko mišljenje i slobodu izražavanja.

Za razliku od Amerike i Europe, gdje se umjetničko obrazovanje istražuje u doktorskim dizertacijama, profesionalnim publikacijama i konferencijama, u Hrvatskoj se broj nastavnih sati likovne kulture reducira. Zemlje Skandinavije – Švedska, Norveška i Finska, poznate po kvaliteti umjetničkog obrazovnog sustava postavljaju likovnu umjetnost kao obvezan predmet kroz svih 9 godina obveznog obrazovanja u Finskoj i Švedskoj i 10 godina u Norveškoj. Ovaj predmet stavlja naglasak na obrt sukladno svojoj tradiciji i kulturi, a kako je nastavnicima ostavljeno na slobodu izbor metoda i organizacije nastave, škola može fleksibilno i slobodno rasporediti sate po potrebi. Norveška ima predmet Likovna umjetnost i obrt, Švedska dva predmeta Likovna umjetnost i Obrt, a Finska Vizualna umjetnost i Obrt. Osim redovne nastave propisan je posjet izložbama i muzejima. Skandinavske zemlje u svom obrazovnom sustavu kombiniraju vizualnu umjetnost s vizualnim komunikacijama, obrtom,

vještinama, primijenjenim umjetnostima i dizajnom. Engleska ima propisan nastavni predmet Umjetnost i dizajn kao obavezan za dob od 5 do 14 godina, a nakon toga kao izborni od 14 do 16 godina. Irski predmetni kurikulum detaljno je razrađen i cjelovito osmišljen, a bitna karakteristika irskog obrazovnog sustava je da mnoga djeca započinju formalno obrazovanje već s 4 godine života. Već od predškolskog razdoblja stavljen je naglasak na aktivnosti koje podrazumijevaju korištenje različitih materijala kako bi se razvile motoričke i osjetilne sposobnosti. Neke razlike u karakteristikama i formalnoj strukturi mogu se objasniti regionalnim kulturnim obilježjima i različitim tradicijama stoga treba obratiti pozornost na barem jedan predmetni kurikulum iz susjedne zemlje koji se razvio u sličnim okolnostima. Takav je primjer Slovenije s kojom dijelimo iskustvo istog obrazovnog sustava. U Sloveniji se zadržao stari zajednički naziv predmeta Likovni odgoj, ipak, predmetni je kurikulum znatno unaprijeđen i kao takav može poslužiti za dobar primjer. (Turković, 2008) Nakon detaljnijeg uvida u predmete kurikulume ovih zemalja u tablici su prikazani osnovni podatci svih analiziranih zemalja. Istraživanje je preuzeto iz znanstvenog rada Vere Turković „Umjetničko obrazovanje u tranziciji: Likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu“ objavljenom 2008. godine u časopisu Metodika 18 i sažetak istraživanja vidljiv je iz tablice 1.

Tablica 1. Pregled položaja vizualno-likovnog obrazovanja u 12 europskih zemalja

	Predmet	Kurikularno područje	Status predmeta		Broj sati (tjedno)	Napomena
			Obavezan	Izborni		
Švedska	1. Umjetnost / Art	Umjetničko: – Umjetnost – Domaćinstvo – Sport – Zdravstveno obrazovanje – Glazba – Obrti	7 – 16	–	4%	Škole mogu same kreirati satnicu po potrebi; Sat traje 60 minuta
	2. Obrti / Crafts–textiles–woodwork and metalwork		7 – 16	–	6%	
Finska	1. Vizualna umjetnost / Visual Arts	Umjetničko: – Umjetnost – Obrti – Tjelesno obr.	9 god.	–	1+1	
	2. Obrti / Crafts					
Irska	1. Vizualna umjetnost / Visual Arts	Umjetničko: – Umjetničko obr. – Vizualne umjetnosti – Glazba – Gluma – Umjetnost, obrt i dizajn	6 – 12	–	2	
	2. Umjetnost, obrt i dizajn / Arts,Crafts and Design		12 – 15		1	

Engleska	Umjetnost i dizajn / Art and Design	Umjetničko: – Umjetnost i dizajn – Glazba – Dramska umj.	5 – 14	14 – 16	Satnica je odluka škole	Program za učenike s posebnim potrebama
Norveška	Umjetnost i obrti / Arts and Crafts	Umjetničko	6 – 16		min.10%	Škola može po potrebi povećati broj sati
Škotska	Umjetnost i estetski odgoj	Umjetničko: – Likovna umjet. i dizajn – Glazba – Dramska umj – Tjelesni odgoj	–	3 – 5		Predobvezno obrazovanje
	Likovna umjetnost i dizajn / Art and Design		6 – 16		min.15% od satnice	
Austrija	Likovni odgoj / Art education	Umjetničko	1 – 7 r.		2	
			8 – 9 r.		1	
Mađarska	Crtanje i likovna umjetnost / Drawing and Visual Arts	Umjetničko	1 – 6 r.		2	
			7 – 8 r.		1	
Slovenija	Likovni odgoj / Art education	Umjetničko	1 – 5 r.		2	
			6 – 8 r.		1	
Nizozemska	Likovna umjetnost i obrti / Drawing, art and crafts	Umjetničko: – Ekspresivne aktivnosti – Jezik – Glazba – Likovna umjet. – Ručnirad – Igra ples	5 – 12		9% od satnice	Trajanje sata: – osnovna škola – 60min. – srednja škola – 50min.
			12 – 16		9% od satnice	
Hrvatska	Likovna kultura / Visual culture	Umjetničko	7 – 15		1	
Njemačka	Umjetnost / Art	Umjetničko	1 – 7		1	
			8 – 9		2	

Uspoređivanjem nastave likovne kulture u Hrvatskoj s nastavom u drugim europskim zemljama lako se uočava da je zastupljenost likovne kulture u hrvatskim školama veoma niska i da se godinama nije dogodio značajan pomak na tom području.

5.2.HNOS i likovna umjetnost

Nacionalni obrazovni standard je putokaz za učitelje, učenike i roditelje pri ostvarivanju i stalnom poboljšavanju odgoja i obrazovanja. Izrada HNOS-a započela je rasterećenjem nastavnog gradiva od nepotrebnih sadržaja s namjerom podizanja kvalitete i unaprjeđenja sustava odgoja i obrazovanja na svim razinama. Rasterećenje i poboljšavanje nastave ne obuhvaća smanjivanje ili povećavanje satnice iz bilo kojeg nastavnog predmeta, već rasterećenje gradiva, više vremena za učenikov samostalan i stvaralački rad, za ponavljanje i vježbanje, povezivanje i učvršćivanje gradiva te primjerenije vrjednovanje postignuća (Vodič kroz Hrvatski Nastavni Obrazovni Standard, 2006: 13) Cilj nastave likovne kulture je razvijanje vizualne percepcije i spoznajne vrijednosti kroz likovno stvaralaštvo, sposobnosti praktičnoga oblikovanja i donošenje estetskih prosudba i odluka kojima oblikuju likovni govor. Cilj nastave likovne kulture razlaže se u tri temeljne zadaće:

a) *Sposobnosti:*

Učenici će steći sposobnosti potrebne za usmjereno likovno opažanje, razumijevanje i primjenu likovnih sredstava, rješavanje vizualnih problema, samostalni i zajednički rad te vrjednovanje rezultata i estetsku prosudbu likovnog rada.

b) *Znanje:*

Učenici će steći znanje i razumijevanje likovnih pojmova i sadržaja iz nastavnih tema, poznavanje i razumijevanje umjetničkih područja slikarstva, kiparstva, arhitekture, primijenjenih umjetnosti, dizajna i novih medija koje će upotrebljavati za likovno izražavanje i proširivanje kompetencija vizualnog mišljenja te poznavanje svjetske i nacionalne kulturne baštine.

c) *Stavovi:*

Učenici će se poticati u različitim dimenzijama likovne nadarenosti, pozitivnom odnosu prema estetskim vrijednostima likovnog rada te zainteresiranost i skrb za kulturnu i prirodnu baštinu.

(Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006: 54)

Razvijanje kulture i estetskih vrijednosti među učenicima direktno je vezano za uvođenje reprodukcija u motivacijskom dijelu sata. To otvara prostor za prikaz reprodukcija iz područja suvremene umjetnosti. Uvidom u predložene reprodukcije na stranici za nastavnike (<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/nastavnici.reprodukcije.htm>) najnovija predložena reprodukcija je „Osjećaji“ Nikole Koydla iz 1999. godine.

Ciljevi i zadatci trebaju biti ambiciozni – ako nisu postavljeni visoko, ni oni skromniji neće biti postignuti. Ako se želi poraditi na kvaliteti nastave, nužno je smanjenje kvantitete obveznih sadržaja. Također se javlja problematika strane i neodređene terminologije te nedosljednosti pojmova i definicija u različitim nastavnim predmetima osnovne škole. Korelacija likovne kulture i matematike, fizike, kemije i drugih nastavnih predmeta trebala bi biti čvršća u smislu jednoznačnosti usvojenih pojmova u svim nastavnim područjima. Kao još jedna mana HNOS-a ističe se ponavljanje već reduciranih primjera likovnih dijela u višim razredima, umjesto da se koriste novi. Broj nastavnih sati propisan planom za osnovnu školu ne omogućava ostvarivost ambicioznih ciljeva jer se nastava likovne kulture svodi na jedan nastavni sat tjedno. Želi li se nastava osuvremeniti i omogućiti ispunjenje zadanih ciljeva neophodno je likovnoj kulturi u osnovnoj školi vratiti jedan oduzeti nastavni sat tjedno. Suvremena nastava likovne kulture trebala bi obuhvaćati povećanje tjedne nastavne satnice, standard opreme učionica za izvođenje nastave likovne kulture te stručnu osposobljenost učitelja za uspješnu realizaciju postavljenih nastavnih ciljeva. (Salamon, 2006)

5.3.Primjena suvremene umjetnosti u nastavi

Primjena suvremene umjetnosti u nastavi ima veliku prednost – ona predstavlja našu sadašnjost i živi u istom vremenu kao i djeca koju se poučava. Međutim, naravno da sva suvremena umjetnička djela nisu jednako didaktična i primjerena za nastavu likovne kulture. Pedagogija suvremene umjetnosti razlikuje dva principa u izboru prikladnih suvremenih umjetničkih djela. Prvi princip odnosi se na raznolikost djela, što veći broj umjetnika i njihovih umjetničkih djela – kako bi se učenicima približila raznolikost suvremene umjetnosti. Drugi princip obuhvaća detaljno predstavljanje jednog umjetnika i jednog njegovog djela. Kvantiteta nasuprot kvalitete. Neovisno o pristupu, mora se voditi računa o značaju umjetnika i važnosti njegovog djela te primjerenosti sadržaja. Učitelji se često pitaju koja su djela dovoljno dobra i primjerena da bi ih se predstavilo učenicima. Neki stručnjaci vjeruju da mnogi umjetnici danas stvaraju svoja djela izvan priznatih okvira umjetnosti i institucija tako da je njihov rad ponekad teško zamisliti kao umjetnost.

U suradnji s pedagozima, psiholozima i edukatorima, didaktičari suvremene umjetnosti razvili su specifične metode poučavanja suvremene umjetnosti. Jedna od tih metoda je estetski transfer – skup didaktičkih odluka s ciljem ostvarivanja optimalnih uvjeta za razvoj estetskih osjećaja i aktivnosti među učenicima, a naglasak je stavljen na procese prenošenja poruke umjetničkog djela. (Duh i Herzog, 2013) Glavne karakteristike poučavanja suvremene

umjetnosti mogu se razmatrati: 1. interdisciplinarno, 2. interakcijski, 3. interpretacijski, 4. kroz nove medije. U procesu poučavanja oba pitanja „Što?“ i „Kako?“ trebaju biti odgovorena, a izbor metoda poučavanja treba ovisiti o učitelju, učeniku, predmetu i trenutnoj situaciji. Društveni konstruktivizam¹⁶ i poučavanje usmjereno na učenika smatraju se najučinkovitijim metodama današnjice. Društveni konstruktivizam temelji se na povezivanju prethodno usvojenog znanja s novim gradivom, a podučavanje usmjereno na učenika obuhvaća oluju misli, debate, seminare, projekte, igru uloga, terensku nastavu, radionice, praktični rad i samorefleksiju. Takve aktivnosti koje potiču aktivno učenje pomažu razvoj kritičkog mišljenja, odgovornosti i samoprocjene. Korisno je kombinirati metode koje aktiviraju različita osjetila i uključuju učenika kao cjelinu neovisno o stilu učenja¹⁷ i području inteligencije¹⁸. Izbor metoda također ovisi o subjektu poučavanja, u ovom slučaju različite prakse suvremene umjetnosti i kognitivnoj razini učenika. U poučavanju suvremene umjetnosti razvoj, interpretacija, interakcija i kritičko mišljenje jednako su važni kao praktični rad. (Remm, 2012)

5.4. Metode poučavanja suvremene umjetnosti

U ovom poglavlju bit će prikazani primjeri različitih metoda koje se mogu koristiti prilikom poučavanja različitih praksa suvremene umjetnosti. Ove metode obuhvaćaju različite kognitivne razine temeljene na Bloomovoj taksonomiji: znanje, razumjevanje, stvaranje i refleksija.

5.4.1. Interdisciplinarnost

Poučavanje suvremene umjetnosti omogućava povezivanje likovne kulture s drugim nastavnim područjima potičući raspravu o važnim problemima društva. Kroz raspravu učenike se priprema ne samo na razumjevanje svijeta suvremene umjetnosti već kulture i politike svijeta u kojem ta umjetnost nastaje. Suvremena umjetnost izvrsna je prilika za razvijanje kritičkog mišljenja i povezivanja političkih i društvenih problema s umjetnosti. Analizom političke umjetnosti može se poticati rasprava o trenutnom političkom stanju, stvarati grupni politički performans na temu odabranog

¹⁶ Teorijsko stajalište prema kojemu se društvene pojave i ljudska stvarnost spoznajno izgrađuju društvenim međudjelovanjem (*Društveni konstruktivizam*, <http://struna.ihjj.hr/naziv/drustveni-konstruktivizam/25322/>, preuzeto 25.5.2018.)

¹⁷ VAK model (Visual, Aural i Kinesthetic) razvijen je 1920-tih godina, a varijaciju akronima VARK uveo je Neil Flemming 1987. uključujući i Read/write stil učenja.

¹⁸ Teoriju višestrukih inteligencija razvio je Howard Gardner 1983. i obuhvaća: lingvističku, logičko-matematičku, vizualno-prostornu, tjelesno-kinestetičku, glazbenu, interpersonalnu, intrapersonalnu, naturalističku i egzistencijalnu inteligenciju.

umjetničkog djela i povezivanje tog djela u refleksiji na grupni rad. (Remm, 2012) Likovna umjetnost je takva da se može vrlo lako povezivati s drugim nastavnim predmetima ulazeći dublje u problematiku i rješavajući problem s drugačijeg stajališta. Učitelji ne smiju bježati od korelacije i integracije, već težiti obradi teme sa stajališta svih nastavnih predmeta pa tako i likovne kulture. Primjer takve nastave može se naći u finskim školama koje napuštaju „obrazovanje po predmetu“ i okreću se „obrazovanju po temi“.

5.4.2. Interakcija

Velik broj djela suvremene umjetnosti je interaktivan i gledatelj je aktivno uključen u rad. Ta povezanost i stvaranje osobnog stava uvelike pomažu u poučavanju suvremene umjetnosti jer danas mladi ljudi preferiraju biti aktivni sudionici u umjetnosti radije nego pasivni promatrači. Aktivna uključenost prisutna je u mnogim praksama suvremene umjetnosti, ali najviše dolazi do izražaja u umjetničkim intervencijama i community art-u¹⁹. To može obuhvaćati prezentaciju o različitim umjetnostima zajednice, isticanje problema, kreiranje novih ideja i mogućnost njihovih ostvarenja. (Remm, 2012) Učenicima treba dopustiti da stvaraju i da budu dio umjetnosti koje stvaraju pa čak i žrtvovati estetsku vrijednost za osjećaj postignuća.

5.4.3. Interpretacija

Za razliku od tradicionalnog pristupa shvaćanju umjetnosti, suvremena umjetnost može imati više različitih interpretacija umjetničkog djela koje stvara sam gledatelj (učenik), a ne učitelj koji zatim to shvaćanje prenosi učenicima. Kako bi se razvile sposobnosti kvalitetne interpretacije nastavu valja temeljiti na dijalogu i iznošenju različitih mišljenja i shvaćanja. Na takav način može se obrađivati čak i kontroverzna umjetnost koja će učenicima omogućiti razmjenu ideja i reakcija te potaknuti razmišljanje o važnosti umjetnosti u društvu. Tako se mogu promatrati primjeri konceptualne umjetnosti, razgovor o problemima prikazanog umjetničkog djela i stvaranje vlastitog konceptualnog rada. (Remm, 2012) Učenike ne treba štititi od određenih tema već ih učiti o njima kritički promišljati te samostalno formirati stavove.

¹⁹ Umjetnost zajednice, praksa koja umjetnost koristi kao društveni alat (<https://www.kulturpunkt.hr/content/socijalna-ukljucenost-i-suradnja>)

5.4.4. Sinteza novih medija

Novi mediji i informacijska rasprostranjenost imaju velik utjecaj na umjetnost. ICT²⁰ je dio svakodnevnog života djece i mladeži pa je logično da se time treba koristiti i u nastavi likovne umjetnosti. Nova tehnologija sa sobom nosi brojne nedostatke i opasnosti, ali nudi i brojne nove mogućnosti. Tako pomoću tehnologije učenici mogu pogledati dokumentarac o izabranom umjetniku, istražiti o njegovom životu i stvaralaštvu, napraviti projekt na zadanu temu i digitalno ga predstaviti. (Remm, 2012) ICT nudi učenicima beskrajne mogućnosti od kojih ne treba bježati već ih objeručke prihvatiti kako bi učenici upoznali umjetnost na način na koji je njima najbliži – kroz tehnologiju.

5.5. Problemi u poučavanju suvremene umjetnosti

Poučavanje suvremene umjetnosti u nastavi likovne kulture uvelike se razlikuje od pristupa tradicionalnoj umjetnosti. Naglasak se stavlja na interpretaciju samog djela, shvaćanje pozadine u kojoj je nastalo to umjetničko djelo, poruku koje to djelo prenosi i uključenost gledatelja koji više nije samo pasivni promatrač. (Remm, 2012) U primarnom obrazovanju suvremena umjetnost nije dovoljno zastupljena i učenici nisu informirani o doživljaju i primanju suvremene umjetnosti. Tako ju često ne mogu definirati i stvoriti vlastito mišljenje o nekom umjetničkom djelu u nedostatku razumijevanja sadržaja i izražavanja suvremenih umjetnika. (Duh i Herzog, 2013) Likovno djelo sadrži uzročno-posljedičnu povezanost s vremenom, prostorom i kulturom u kojoj je stvoreno i svako likovno djelo traži svog interpretatora i teži dvosmjernoj komunikaciji. Učenike treba osposobiti za komunikaciju s likovnim djelima koja nisu apriori stvorena za njih, a da bi djeca shvatila značenja likovno-umjetničkih djela koja nisu primarno njima namijenjena, potrebno je učenike uvoditi u slojevitost likovnog djela kako bi razvijali svoju vizualno-likovnu, a time i kulturno-estetsku osjetljivost. Za učenike je težak zadatak shvaćanje raznolikosti umjetničkih stilova, usvajanje likovnog jezika i shvaćanje često suprotstavljenih umjetničkih praksi i razdoblja te je potrebno postupno poticati razvoj umjetničkog razumijevanja kod djece. Postupno uvođenje učenika u svijet vizualnog, u likovnu kulturu, pretpostavlja postupno uvođenje učenika u prostor likovnih umjetnosti i svijet različitih likovnih djela, što kod djece aktivira osjetljivost potrebnu za shvaćanje nekog likovnog djela i poruka koje su danas postale univerzalno sredstvo komunikacije. Znanje likovnog jezika i

²⁰ Informacijska i komunikacijska tehnologija (eng. *Information and communication technology – ICT*)

iskustvo gledanja može se steći jedino kontinuiranim susretom s umjetničkim djelima. Direktan kontakt učenika s likovnim djelima najbolje je ostvariv u muzejima i galerijama. (Kuščević, 2016) Suvremena umjetnica Renata Poljak tvrdi da suvremena umjetnost nije didaktična jer ona na nekoj drugoj razini priča priču koja onda zbog specifičnog pristupa temi i zbog točno odabrane forme postaje umjetničko djelo. Umjetničko djelo treba pobuditi emocije, natjerati gledatelja da misli o situaciji u kojoj se ta osoba našla zbog šireg društveno-socijalnog konteksta – kada rad ne govori samo o posljedicama nego i o uzrocima.²¹

Ako poučavanje već nije moguće ponekad ostvariti u muzeju, galeriji ili na izložbi, potrebno je promatrati umjetnička djela na reprodukcijama u učionici i poticati učenike na aktivan razgovor o djelu. Kako je satnica likovne kulture veoma oskudna, svega 45 minuta tjedno, učitelji sve više zaobilaze ovu etapu sata i učenike ne upoznaju s reprodukcijama nego stavljaju naglasak na stvaralački rad kako bi se izbjegla nedovršenost dječjih radova. Učitelji se često ne osjećaju dovoljno sigurni u samostalan izbor likovnih djela, pogotovo onih suvremenih autora, što se vidi iz zastupljenosti djela suvremene umjetnosti u nastavi likovne kulture. Učenike se ne upoznaje s nečim novim i drugačijim, nečim što će potaknuti njihovu maštu i razmišljanje o svijetu u kojem žive, a time učitelji pokazuju određeno nepovjerenje u same sebe za doseganjem kompetencije za uspješno izvođenje nastave likovne kulture.

²¹*Suvremena umjetnost nije didaktična*, <http://www.matica.hr/vijenac/593/suvremena-umjetnost-nije-didakticna-26219/>, preuzeto 5.6.2018.

6. LIKOVNE PREFERENCIJE UČENIKA MLAĐEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Likovna umjetnost izrazito djeluje na razvoj djetetovih kognitivnih, afektivnih i motoričkih sposobnosti. Istraživanja preferencija djece s obzirom na umjetnička djela česta su i mnogobrojna u psihološko-pedagoškoj literaturi, a svrstavaju se u područje psihologije umjetnosti. Na stavove ispitanika mogu utjecati različiti čimbenici kao što su spol, uzrast, sociokulturni i sociodemografski čimbenici, osobnost, okolina i obrazovanje. Prvo istraživanje dječjih preferencija opisana su još tridesetih godina 20. stoljeća. Dubravka Kušćević s Filozofskog fakulteta u Splitu provela je istraživanje na temu likovne umjetnosti 20. stoljeća s ciljem istraživanja preferencija učenika mlađe školske dobi likovne umjetnosti 20. stoljeća (kubizam, fovizam, nadrealizam, pop-art i apstraktna umjetnost). U zadacima istraživanja htjele su se ispitati preferencije učenika različitih sposobnosti i obrazovanja roditelja. Uzorak istraživanja sastojao se od 200 učenika prvih i trećih razreda splitskih osnovnih škola. Prvim anketnim upitnikom prikupljeni su podaci o demografskim obilježjima ispitanika, a drugi anketni upitnik sastojao se od 36 likovnih reprodukcija složenih u paru tako da je svaki par prikazivao jedno djelo klasične umjetnosti i djelo likovne umjetnosti 20. stoljeća i Likertove skale procjene kojima su učenici označavali svoje preferencije mjerene na početku i na kraju školske godine. Istraživanjem je zaključeno da obrazovanje roditelja kao sociodemografski faktor bitno ne utječe na preferencije učenika prema djelima različitih likovnih pravaca 20. stoljeća te su ispitane likovne preferencije učenika nižih razreda osnovne škole prema likovnoj umjetnosti 20. stoljeća, slikarskim pravcima do 1900. i likovnim djelima bez umjetničke vrijednosti. Utvrđeno je da navedeni čimbenici ne utječu na likovne preferencije učenika prema likovnim pravcima 20. stoljeća stoga je velika odgovornost škole i učitelja da razviju estetsku osjetljivost djece prema navedenim sadržajima pravilnim modelima rada i posvećivanjem pozornosti djelima likovnih umjetnosti 20. stoljeća. (Kušćević, 2016)

7. KOMPETENCIJE UČITELJA

Sustav odgoja i obrazovanja u visokoškolskim ustanovama učiteljskih fakulteta ima zadaću osposobiti studente, buduće učitelje u svim područjima struke – pedagogije, psihologije, filozofije, književnosti, stranih jezika, prirodnih znanosti i informatičke pismenosti. Specifičnim dijelom struke stječu se znanja i vještine iz glazbenih, likovnih, scenskih, lutkarskih i sportskih područja. Umjetničko područje djeci omogućava ostvarivanje kreativnog potencijala i uključenost umjetnosti u proces odgoja i obrazovanja od najranije dobi od iznimne je važnosti zbog razvoja umjetničke inteligencije. Brojna znanstvena istraživanja o pristupu obrazovanju u vizualno-likovnim umjetnostima (Lindstrom, 2010; UNESCO, 2006; Cox, 2005; Eisner i Day, 2004; Gardner, 1990) naglašavaju značaj uključivanja umjetnosti u odgoj i obrazovanje od rane mladosti i stručno usavršavanje učitelja da bi se osposobili za učinkovito pedagoško djelovanje i razvoj kreativnog i inovativnog potencijala djece.

Istraživanje provedeno na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu temelji se na umjetničkim iskustvima studenata s obzirom na prethodno obrazovanje i procjenu studenata o vlastitom napretku u stjecanju znanja i vještina na umjetničkom području. Nameću se pitanja o poznavanju umjetničkih područja na početku studija, razlike između studenata 1. i 3. godine studija i zastupljenost pojedinih djelatnosti pojedinih likovnih područjima. Istraživanje je provedeno u akademskoj godini 2011./2012. na uzorku od 144 studenata odgojiteljskih studija Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Čakovcu i Petrinji. Prilikom obrade podataka došlo se do poražavajućih podataka da samo 24% studenata pokazuje interes za likovnu umjetnost i da 28% studenata nikada nije posjetilo ni jednu likovnu izložbu, a najviše studenata ocjenjuje da ima slabo poznavanje osnova likovnog jezika i povijesti likovne umjetnosti. (Blašković i Novaković, 2013)

7.1. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku

Uvidom u Izvedbeni plan i program Integriranog preddiplomskog i diplomskog Učiteljskog studija i kolegije temeljene na stručnom usavršavanju učitelja na području likovne umjetnosti jasna je činjenica da je zastupljenost likovne kulture u višim obrazovnim ustanovama jednaka kao i u osnovnim školama. U tablici 2. prikazan je popis kolegija na pet godina Učiteljskog studija te njihov status.

Tablica 2. Popis kolegija Učiteljskog studija iz područja likovne umjetnosti

GODINA STUDIJA	NAZIV KOLEGIJA	STATUS	BROJ ECTS BODOVA
I.	Likovna kultura	obvezni kolegij	2
I.	Likovne tehnike i oblikovanje u prostoru	obvezni kolegij	2
I.	Vizualne komunikacije i dizajn	izborni predmet A modula	2
III.	Metodika likovne kulture I	obvezni kolegij	3
III.	Metodika likovne kulture II	obvezni kolegij	4

Tijekom obveznih 5 godina školovanja na Učiteljskom studiju Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti studentima su na raspolaganju samo 4 obvezna i 1 izborni kolegij iz područja likovne umjetnosti. Tako se buduće učitelje uskraćuje za primjereno obrazovanje iz ovog područja koje će stvoriti kompetentne i samouvjerene učitelje otvorene prema suvremenom izvođenju nastave likovne kulture. Tijekom održavanja stručno-pedagoške prakse u osnovnim školama jasno je vidljivo da se budući učitelji ne žele i/ili ne usude udaljiti od propisanog obrasca koji obuhvaća pripremu radnog mjesta, kratak motivacijski razgovor i, naravno, stvaralački rad. Motivacijski dio sata i razgovor o reprodukciji često bude žrtvovan za više vremena za izvođenja stvaralačkog rada kao najznačajnijeg dijela sata. Time se ne radi nikakav odmak od klasičnog pristupa nastavi likovne kulture i učenicima se oduzima prilika za dublju spoznaju umjetničkog djela, razvijanje kritičkog mišljenja, razgovor o reprodukciji, iznošenje vlastitih ideja i promišljanje o viđenome. Upravo to je glavni cilj suvremene nastave likovne kulture čime se želi umanjiti važnost završenog dječjeg rada na satu likovne kulture, a potaknuti razumijevanje same umjetnosti.

Proučavajući navedene ishode kolegija povezanih s likovnom umjetnošću u Izvedbenom planu i programu Integriranog preddiplomskog i diplomskog Učiteljskog studija Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku za akademsku godinu 2017./2018. mogu se primjetiti određeni ishodi povezani s kompetencijama uvelike potrebnim za uspješnu nastavu suvremene umjetnosti, a to su:

a) osjetljivost za vizualnu umjetnost izvan formalnih institucija: galerija i muzeja (Likovna kultura, I. semestar, obvezni kolegij)

b) osviještenost o potrebi za stalnim usavršavanjem i praćenjem umjetničke scene (Likovne tehnike i oblikovanje u prostoru, II. semestar, obvezni kolegij) (Izvedbeni plan i program, 2017)

Tijekom petogodišnjeg obrazovanja navedena su tek dva ishoda s naglaskom na kompetencije potrebne za uspješno i sigurno izvođenje nastave likovne kulture na temu suvremene umjetnosti. Među velikim brojem kolegija malo je onih vezanih uz likovnu umjetnost tijekom petogodišnjeg obrazovanja, a takav sadržaj studentima nakon treće godine više nije dostupan pa tako do kraja studija studenti čak često i zaborave kako u potpunosti i ispravno popuniti pripravu za nastavni sat. Nakon treće godine studija kada fakultet prestane zahtijevati bilo kakav angažman studenata na području umjetnosti, većina studenata više ni ne prati umjetničku scenu, uz iznimke studenata koji pokazuju individualni interes za navedeno područje. Takav stav studenata odraz je interesa učenika, ali i učitelja za likovnu umjetnost tijekom osnovnoškolskog obrazovanja. Potrebno je uvesti promjene u studijskom programu kako bi studenti bili opskrbljeni adekvatnim, kontinuiranim i potpunim obrazovanjem tijekom svih pet godina studiranja, a usporedno s time poticati važnost umjetnosti i stvaralačkog mišljenja u osnovnoj školi.

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOG RADA

Istraživanje je provedeno u listopadu 2017. godine. Neempirijski dio istraživanja proveden je metodom rada na dokumentaciji – polaznom dokumentu o metodama poučavanja suvremene umjetnosti autorice Jane Remm²². Remm je navela metode i oblike rada pri poučavanju suvremene umjetnosti koje su korištene u drugom, empirijskom dijelu istraživanja temeljenom na prikupljanju, proučavanju i tumačenju podataka iz stvarnosti. Istraživanje je provedeno u prostoru Muzeja likovnih umjetnosti za vrijeme izložbe trojice autora: Dubravka Matakovića, Dražena Jerabeka i Stanislava Marijanovića pod nazivom „Ilustracija“. Nakon pisanog pristanka roditelja učenici su okupljeni u Muzeju likovnih umjetnosti na izložbi „Ilustracija“. Na toj izložbi usredotočit će se na djela Stanislava Marijanovića iz ilustriranog priručnika pod nazivom „Kućna čudovišta“. Marijanović je od trojice autora odabran kao najprikladniji za učenike. Prilikom ulaska u muzej učenicima su podijeljeni tlocrti– karte muzeja i izložbenih prostora na kojima je označena prostorija s izložbom Marijanovićevih djela. Tlocrt kao nastavna tema spominje se tek u 4. razredu na području prostornog oblikovanja – modeliranja i građenja volumena i masa u prostoru, ali se učenici već u 3. razredu upoznaju s pojmom tlocrta, plana mjesta te zemljopisne karte u nastavi Prirode i društva. Učenici su upoznati s izložbenim prostorom, umjetničkim djelima te gdje mogu pronaći informacije o pojedinom djelu – autora, naziv djela i sl. nakon čega je učenicima dan zadatak da pronađu zadanu prostoriju i tražena djela. Nakon razgledanja izložbe, učenici se pitanjima navode na razmišljanje (*Po čemu je svako čudovište dobilo ime? Označavaju li oni ljudske osobine? Jesu li to vrline ili mane? Ponašaš li se i ti ponekad tako?*), nakon čega svaki učenik ima priliku izabrati čudovište koje smatra najsličnije sebi i objasniti drugima zašto. Time se žele povezati moralne kvalitete umjetničkog djela s gledateljem i osvijestiti učenike o vrlinama i manama koje nose u sebi.

Učenici su zatim okupljeni u prostoriji za rad gdje u tehnici akvarela ostvaruju motiv kućnih čudovišta. Svaki učenik dobiva ulomak iz ilustriranog priručnika „Kućna čudovišta“ koji opisuje odabrano čudovište. Autorovi slikovni prikazi uklonjeni su iz ulomaka. Svaki učenik nakon čitanja teksta u zadanoj tehnici ostvaruje likovni motiv. Učenici nisu vremenski ograničeni. Pri završetku stvaralačkog rada učenici su predstavljali svoje radove i svoja čudovišta uspoređivali s autorovim prikazom istih.

²² Rad je dostupan na <http://www.practice.ie/interviewarticlepage/30>

8.1.Cilj istraživanja i zadatci istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje pristupa suvremenoj umjetnosti u nastavi likovne kulture u razrednoj nastavi koji potiče zanimanje učenika za suvremenu umjetnost i motivaciju za stvaralački rad. Zadatci istraživanja su:

- proučiti literaturu koja govori o problemima poučavanja suvremene umjetnosti u nastavi likovne kulture u razrednoj nastavi
- izvesti izvanučioničku nastavu likovne kulture u prostoru Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku
- otkriti zanimanje učenika za suvremenu umjetnost i izvanučioničku nastavu
- otkriti utjecaj umjetničkog teksta i likovnog rada suvremene ilustracije na motivaciju učenika za stvaralački rad
- ukazati na važnost motivacije u ostvarenju likovne teme

8.2.Istraživačka pitanja i hipoteza

Istraživanje polazi od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Jesu li učenici naviknuti na izvanučioničku nastavu likovne kulture?
2. Zanimaju li se učenici za suvremenu umjetnost?
3. Utječe li doticaj s umjetničkim tekstom kao pisanom motivacijom na stvaralački rad učenika?
4. Utječe li izravan pristup suvremenim umjetničkim djelima na motivaciju učenika?

Hipoteze istraživanja glase:

1. Učenici nisu naviknuti na izvanučioničku nastavu likovne kulture.
2. Učenici pokazuju interes za suvremenu umjetnost.
3. Izravan doticaj s umjetničkim tekstom utječe na motivaciju učenika.
4. Izravan pristup suvremenim umjetničkim djelima utječe na motivaciju učenika.

8.3.Uzorak i etika istraživanja

U empirijskom dijelu istraživanja sudjelovalo je 12 učenika 3.a razreda Osnovne škole Vijenac u Osijeku. Prilikom sudjelovanja u istraživanju poštovana je istraživačka etika ispitanika te je anonimnost ispitanika zajamčena. Roditelji ispitanika potpisali su suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, a nakon provedenog istraživanja, rezultate su

mogli dobiti na uvid. Učenici su nakon pristanka roditelja okupljeni u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku gdje sudjeluju u izvanučioničkoj nastavi likovne kulture kojoj prethodi izložba „Ilustracija“.

8.4.Instrument i postupak istraživanja

Istraživanje je primijenjeno jer proučava problem i situaciju u stvarnosti te se na taj način pronalaze instrumenti na temelju kojih se mogu usavršiti postupci i okolnosti djelovanja. Postupak na kojem se temelji ovo istraživanje je izvođenje izvanučioničke nastave, a instrument prikupljanja podataka su krajnji rezultati izvanučioničke nastave – dječji likovni radovi. Rezultati će omogućiti provjeru zadane hipoteze. Istraživanje je kvalitativno jer ovisi o subjektivnim pojavama svakog učenika u prirodnim životnim situacijama. Prema trajanju je transverzalno jer istražuje presjek pojave (motivaciju) u određenom trenutku (sat nastave likovne kulture).

8.5.Rezultati i interpretacija

Očekuje se da će istraživanje pokazati da izravan doticaj s umjetničkim djelom i suvremenom umjetnosti utječe na proces stvaranja i krajnji rezultat – likovni rad. Na temelju promatranja utvrdit će se na koji način djeca pristupaju suvremenom umjetnosti i kojim metodičkim postupcima se može utjecati na motivaciju pri obradu suvremene umjetnosti. Prilikom dolaska u Muzej likovnih umjetnosti očigledan je manjak kulturne obrazovanosti učenika. Tijekom boravka u muzeju bilo je potrebno više puta umirivati učenike. Neki od učenika su s poteškoćama očitavali karte na kojima su se nalazile samo tri prostorije muzeja, dok se većina učenika uopće nije služila natpisima na prostorijama i ispod izloženih djela prilikom snalaženja u prostoru na što su bili upućeni. Učenici su pokazali veliki interes za izložbu umjetničkih djela i knjige autora te su potaknuti pitanjima davali smislene odgovore pokazujući da im tema izložbe nije apstraktna. Prilikom dolaska u radnu prostoriju većina učenika nije imala sav potreban pribor za rad – kistove, akvarel, čašicu za vodu, maramice i zaštitu za stol te nisu imali likovne mape s papirima za rad koje ostaju u razrednoj prostoriji u školi. Prilikom posjete školi i dogovora s učiteljicom naglasila sam da učenici trebaju ponijeti pribor za rad i likovne mape. To može uputiti na činjenicu da učenici nisu naviknuti na odlazak na izvanučioničku nastavu te se oslanjaju na tradicionalan oblik izvođenja nastave likovne kulture. Prilikom rada na tekstu kao dio motivacije neki od učenika imali su problema s razumijevanjem (riječi poput nesanica, proždrljivost, urlanje, opekotina i sl.) jer ipak nije

riječ o tekstu koji je didaktički i lingvistički u potpunosti prilagođen 3. razredu. Učenici su s velikim zanimanjem vođeni tekstom stvarali svoje likovne radove.

Među radovima izdvaja se uradak učenika pod nazivom Nesan Noćobdija – čudovište nesanice prikazan u daljnjem radu. U stvaranju rada učenik se koristio različitim tonovima plave boje i svijetložutom bojom. Na upit zašto nesanicu zamišlja kao plavu odgovorio je da to čudovište ono koje te tjera zamišljati vodu, mora i oceane kada želiš zaspati zbog čega često mokriš po noći. Izvanučionička nastava u Muzeju likovnih umjetnosti za svrhu istraživanja kao produkt dala je ekspresivne, maštovite i individualne dječje radove kojima su učenici opisali za njih apstraktan pojam – osobine, mane i vrline. Neki od likovnih radova, kao i priprema za nastavni sat dostupni su u prilogu.

Slika 7. Nesan Noćobdija

8.6.Rasprava

Izvanučionička nastava izvedena je za svrhu istraživanja metoda i pristupa suvremenoj umjetnosti te kako će izravan doticaj utjecati na učenike i njihovu motivaciju te, naposljetku, i na stvaralački rad. Ovo istraživanje izvedeno je u IX. semestru nakon položenih kolegija Metodika likovne kulture I i II te nekoliko održanih javnih nastavnih sati iz predmeta likovne kulture. Unatoč tome, izvođenje izvanučioničke nastave likovne kulture uvelike se razlikuje od očekivanja artikulacije sata likovne kulture u razredu pa je tako potrebna temeljitija priprema i razrada svakog koraka. Za razliku od sata likovne kulture u školi, koji bi vremenski i sadržajno trebao biti strogo isplaniran kako bi se sve

etape sata (priprema, motivacija, najava, realizacija i analiza) bile ostvarene, izvanučionička nastava je neovisnija o pisanoj pripremi i učenici vode sat, a zadatak učitelja je da ih usmjerava. Studente treba poučavati kako napraviti odmak od pisanih priprema jer se tijekom studiranja ne stavlja dovoljan naglasak na improvizaciju već na strogo držanje pravila koja nisu uvijek u skladu s potrebama učenika. Učenicima treba omogućiti odlazak na izvanučioničku nastavu – kao veliki problem pri ostvarenju mora se istaknuti nezainteresiranost učitelja zbog ne uklapanja u dnevni raspored, veću odgovornost, potrebu za organizacijom i pristanak roditelja. Tijekom posjete likovnim izložbama suvremene umjetnosti učenici često ostaju zbunjeni jer ju ne razumiju, a bez primjerenog likovnog obrazovanja neshvaćena umjetnost ih ne obogaćuje intelektualno i emocionalno. U podučavanju likovnog odgoja nastavni program dopušta učitelju slobodan izbor metoda i oblika rada, kao i stvaralačku uporabu likovnih tehnika, materijala i pomagala. Drugačija likovna sredstva zahtijevaju od djece i drugačija rješenja. Kod takvog stvaranja aktiviraju se kreativni procesi poticani posebnim oblicima rješavanja likovnih problema, a prisutna je i radoznalost u upoznavanju novog. Potrebno je sustavno obrađivanje sadržaja suvremene umjetnosti, jer ona je ovdje i sada. Povezivanje likovnog odgoja sa svakodnevnim životom i traženje novih izražajnih mogućnosti općenito znači veliku motivaciju za rad. Učenici uživaju u iskazivanju svojih problema i problema u svijetu na drugačiji, neovisan način. Zadatak je učitelja likovne kulture da upute učenike na vezu likovne umjetnosti, dizajna i likovnog obrazovanja s razvojem spoznaje, a glavna obilježja suvremene nastave likovne kulture trebaju biti interdisciplinarnost, interakcija, interpretacija, povezivanje i upotreba novih medija.

Prema Jane Remm (2015) suvremena umjetnost uvelike se razlikuje od moderne i tradicionalne umjetnosti pa joj se tako treba i pristupiti na drugačije načine. Do 20. stoljeća glavni kriterij vrjednovanja umjetničkog talenta bio je što realističniji prikaz stvarnosti, dok se u suvremenoj umjetnosti briše jasna granica između stvarnosti i umjetničke slobode te Remm (2015) navodi kako je za poučavanje suvremene umjetnosti bitno osloniti se na learner-centered teaching odnosno učenje usmjereno učeniku koje se bazira na izražavanju kritičkog stava, diskusije i dublje interpretacije umjetničkih djela. Učitelji trebaju biti svjesni činjenice da se učenicima treba što više dopustiti da sami istražuju i ispituju kako bi došli do spoznaje u skladu sa svojim emocijama, percepcijom i odlukama. S obzirom na postavljene hipoteze koje obuhvaćaju izvanučioničku nastavu, preferencije i motivaciju učenika, ovo istraživanje ih potvrđuje. Probleme naglašene u ovom istraživanju ostavljeni su drugima na razmatranje.

9. ZAKLJUČAK

Suvremena umjetnost područje je likovne kulture koja se često izbjegava među učiteljima jer zahtjeva kognitivnu pripremu djece na percepciju suvremenog umjetničkog djela. To obuhvaća kritičko i apstraktno mišljenje što je zahtjevno za ostvariti među djecom ranije školske dobi. Zato se treba pribjeći nekim kreativnim i drugačijim nastavnim metodama koje će omogućiti učenicima stvarnu percepciju suvremenog umjetničkog djela i naučiti njihovo oko da ne bježi od suvremene umjetnosti jer je neobična i time teže razumljiva. Čini se da učitelji iz straha (ili neznanja) zaobilaze nastavu suvremene umjetnosti i priklanjaju se sigurnoj, utvrđenoj nastavi likovne kulture, a dodir učenika s umjetničkim djelima je veoma rijedak. Time likovna kultura kao spoznajni predmet gubi smisao. U takvom okruženju posve je logično očekivati promjene.

Ovim radom se ukazuje na važnost motivacije u stvaranju učeničkih likovnih radova, a ključ uspješne motivacije nalazi se u osuvremenjivanju nastave likovne kulture. Do suvremenih obrazovnih ciljeva može se doći na različite načine, ali u njihovom ostvarenju najveću odgovornost imaju učitelji. Inovacijama u programu likovne kulture pokušava se omogućiti učenicima razvoj u likovnom izražavanju, vizualnom opažanju, razmišljanju i učenju – jer za razliku od nekih drugih kognitivnih sposobnosti spoznaja vizualnog jezika nije automatska posljedica sazrijevanja. Učitelji trebaju osigurati kreativno okruženje u kojem će djeca razumijevati umjetnička djela, otkrivati njihovu dubinu i emocije te shvatiti da umjetnost nije u službi dekoracije. Od jeseni 2018. u 46 eksperimentalnih osnovnih škola diljem Hrvatske na snagu stupa kurikularna reforma u koju se polažu posebne nade jer bi svojim novim programom trebala obogatiti nastavu likovne kulture drukčijim sadržajima i suvremenim umjetničkim praksama.

Usprkos neosporivoj činjenici da smo u današnjem svijetu okruženi vizualnim medijima i vizualnom komunikacijom za čije je razumijevanje i procjenjivanje potrebno razvijati vizualnu kulturu među učenicima, likovno obrazovanje je i dalje na marginama školovanja. Takvo stanje već je odavno postalo alarmantno, što pokazuju i konstantno ispodprosječni rezultati na međunarodnim istraživanjima na svim područjima obrazovanja, ne samo na onom likovnom. To je jasan pokazatelj da trenutni hrvatski obrazovni sustav ne može svojim programom i pristupom pripremiti učenike za nastavak školovanja i proces rada te da učenici i studenti iz obrazovnih ustanova izlaze bez obrazovnih kompetencija. Ovaj sustav ne drži korak s vremenom u kojem živimo već smo jednostavno zarobljeni u razdoblju prije 20 i više godina s vrlo slabim pomacima unaprijed. Prilikom unaprjeđenja treba se ugledati na

programe zemalja vodećih po odgojno-obrazovnim rezultatima (zemlje Skandinavije i Azije, Švicarska, Engleska...) te osuvremeniti nastavu do same srži koja će kao produkt dati osobe kreativne, slobodoumne osobe kompetentne za samostalno djelovanje u svakodnevnom životu i aktivnostima.

LITERATURA

1. Blašković, J. i Novaković, S. (2013). Early Childhood and Preschool Education University Students' Views and Assessment Regarding Visual Art and Music Areas. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15 (3/2013)
2. Duh, M. i Herzog, J. (2013). Examples of Applying Contemporary Art Practices in the Visual Arts Curriculum in Grammar Schools. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15 (1/2013), 55-69
3. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti (2017). *Izvedbeni plan nastave, ak. 2017/18. god.* Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
4. Fricke, C., Honnef, K., Ruhrberg, K., Schneckenburger, M. (2000). *Art of the 20th Century*. Köln: Taschen.
5. Kolečnik, Lj. i Prelog, P. (ur.) (2012). *Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.-1975*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.
6. Kušćević, D. (2016). Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture. U N. Mihaljević (ur.), *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* (67-85). Split: Filozofski fakultet u Splitu
7. Kušćević, D. (2016). Likovne preferencije učenika mlađeg školskog uzrasta s obzirom na sociodemografske značajke i učiteljsku procjenu dječjih sposobnosti. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65 (tematski broj/2016)
8. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Vodič kroz Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
9. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
10. Mitchell, W. J. T. (2004). *Slikovni obrat. Čemu: časopis studenata filozofije. Vol. VI No 12/13* (120-132). pribavljeno 12.5.2018., sa <https://hrcak.srce.hr/116987>
11. Paić, Ž. (2013). Suvremena umjetnost i njezina teorija: Djelo, događaj, izvedba. U M. Borovičkić (ur.), *Vizualni studiji danas: moć slika* (11-14). Zagreb: Udruga „Bijeli val“
12. Remm, J. (2012, veljača). *Methods for teaching and learning contemporary art*. Pribavljeno 5.6.2018. sa <http://www.practice.ie/interviewarticlepage/30>
13. Salamon, J. (2006). HNOS i likovna umjetnost. *Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, 3 (4/2006)
14. Šarančić, S. (2013). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak*, 154 (1-2, 2013), 91-104

15. Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky, Vless & Beton.
16. Turković, V. (2013). *Likovno obrazovanje: nove pedagoške prakse*.
Pribavljeno 1.8.2018. sa <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/141664>
17. Turković, V. (2008). Umjetničko obrazovanje u tranziciji: Likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu. *Metodika* 18, 10 (1/2009), 8-38.

PRILOZI

Prilog 1. Priprema za nastavni sat

Ime i prezime studenta / godina studija	Nika Lakner, V. godina	Nastavno područje	Primijenjeno oblikovanje - dizajn
Razred / Naziv osnovne škole	3.a, OŠ Vijenac	Tema	Boja
Datum	25. listopada 2017.	Nastavna jedinica	Ilustracija
Mentor	mr. art. Jelena Kovačević, docentica	Ključni pojmovi	slikovnica

Motiv	literarni: Kućna čudovišta – Stanislav Marijanović	Tehnika	slikanje: akvarel
Cilj nastavnoga sata	Učenik će pomoću akvarela prikazati boju na motivu prikaza Kućnih čudovišta kao ilustracije.		

Kognitivna postignuća		Psiho-motorička postignuća		Afektivna postignuća	
Učenik će razlikovati boje koje upotrebljava u radu te ih uspoređivati s vlastitim likovnim radom. Učenik će moći prepoznati razliku između umjetnosti i primijenjene umjetnosti. Učenici se upoznati djela autora Stanislava Marijanovića.		Učenik će u tehnici akvarela kreirati vlastiti likovni rad na području dizajna prikazujući određenu kompoziciju boja na zadanom motivu.		Učenik će argumentirano analizirati vlastiti likovni rad i radove drugih učenika te ih uspoređivati na temelju likovnog problema - boja.	
Ishodi učenja		Nakon uspješno završenog sata učenik će upoznati djela autora Stanislava Marijanovića, prepoznati razliku između umjetnosti i primijenjene umjetnosti te u tehnici akvarela kreirati vlastiti likovni rad na području dizajna prikazujući kompoziciju boja.			
Korelacija			Nastavna sredstva i pomagala	reprodukcije, knjige	
Tip sata	Sat obrade novog sadržaja		Način rada	zamišljanjem	

	nego učenici počnu s razgledavanjem izložbe provjeravam znaju li svi gdje se nalaze naslovi radova koje će gledati i što sve znače podatci ispisani na pločicama uz umjetničke radove. Učenici su upućeni da obrate pozornost na različitu upotrebu akvarela u radovima. <i>Dok razgledate izložbu probajte povezati naslove djela s načinom na koji ih je autor naslikao, a nakon što razgledate cijelu izložbu izaberite jedan rad koji vam je najzanimljiviji i ostanite stajati kod njega.</i> Učenici slobodno razgledaju izložbu. Nakon određenog vremena učenicima postavljam sljedeća pitanja: <i>Kako vam se sviđaju radovi? Što mislite zašto je autor upravo na takav način naslikao čudovišta (npr. Škrto Nedjelica, čudovište škrтости, kako čvrsto drži bombone u rukama)? Opiši mi čudovište koje ti se najviše sviđa i objasni zašto. Ponašao li se i ti ponekad tako? Što možemo zaključiti iz njegovih prikaza čudovišta i njihovih naziva?</i> Učenike dijelim u parove, jedan učenik iz para predstavlja jedno čudovište po izboru (jednu manu), dok drugi učenik iz para predstavlja njegovu suprotnost, vrlinu. Svaki par predstavlja i opisuje svoje karakterne suprotnosti.	Metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja	Frontalni oblik rada	
3. Najava zadatka	<i>Svatko od vas dobit će opis jednog od čudovišta iz knjige Kućna čudovišta autora Stanislava Marijanovića s čijim smo se djelima danas upoznali. Razmislite o onome što smo pričali, o važnosti naziva čudovišta i onoga kako ćete ga prikazati, što ćete istaknuti na tom čudovištu i koje ono čovjekovu osobinu prikazuje. Pozorno svatko</i>	Metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora	Rad u paru	
			Frontalni oblik rada	

4.Realizacija	<i>za sebe pažljivo neka pročita opis čudovišta koje će dobiti i vaš zadatak je na osnovu tog opisa akvarelom naslikati čudovište po uzoru na ove koje smo danas upoznali.</i> <i>Tko može ponoviti današnji zadatak?</i> Učenici slikaju svoje radove, obilazim ih i provjeravam je li im jasan zadatak. Razgovaram s njima kako bih ih potaknula na važnost povezanosti autorove ideje istaknute u tekstu s njihovim prikazom.	Metoda rada s tekstom	Individualni rad	
5. Analiza i vrednovanje	Po završetku rada s učenicima razgovaram o upotrebljenoj tehnici akvarela, ostvarenosti zadatka, procesu stvaranja, karakteristikama rada i kreativnosti. <i>Koji je bio naš zadatak? Kako ste koristili tehniku akvarela? Po čemu se razlikuju vaši radovi?</i> Prozivam nekoliko učenika da predstave svoja čudovišta i objasne zašto su ih upravo na taj način naslikali. Po završetku njihovih izlaganja pokazujem im autorove prikaze svakog od čudovišta u knjizi Kućna čudovišta. Učenici uspoređuju svoje radove i ideje s autorovima.	Metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja	Frontalni oblik rada	

Prilog 2. Likovni radovi učenika

Slika 8. Brzozbor Besmislić – čudovište glupih izjava

Slika 9. Zgubidan Buljooki – čudovište televizije

Slika 10. Mračko Veličanstveni – čudovište mraka

Slika 11. Stozub Sveglad – čudovište proždrljivost

Slika 12. Opek Pec – čudovište opekotina

Slika 13. Orkana – čudovište urlanja